

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Bakalářská práce:

UZDRAVENÍ POSEDLÉHO V GERASE (Mk 5, 1-20)

Vedoucí: Mgr. Josef Kružík, Ph.D.

Vypracovala: Miroslava Heczková

Praha 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 5. 2023

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Josefu Kružíkovi, PhD. za odborné a trpělivé vedení práce, vstřícnost a cenné připomínky a také svému kolegovi Bc. Ondřeji Sojkovi za finální revizi a pomoc při gramatické kontrole.

Obsah

Úvod	6
<i>Cíl práce .....</i>	<i>6</i>
<i>Použitá metoda .....</i>	<i>6</i>
<i>Důvod volby tématu .....</i>	<i>6</i>
Rešerše	8
<i>Primární prameny.....</i>	<i>10</i>
<i>Sekundární prameny.....</i>	<i>11</i>
Interpretace Mk 5, 1-20.....	16
<i>Kde leží Gerasa?.....</i>	<i>16</i>
<i>Gerasa z geografického hlediska.....</i>	<i>16</i>
<i>Oslovení Ježíše a démona.....</i>	<i>19</i>
Ostatní exorcismy v Markově evangeliu.....	26
<i>Marek 1, 21-28.....</i>	<i>26</i>
<i>Marek 7, 24-30.....</i>	<i>27</i>
<i>Marek 9, 14-29.....</i>	<i>28</i>
Exorcismus v jiných kulturách a v současnosti.....	32
<i>Babylón, Palestina a Egypt.....</i>	<i>32</i>
<i>Kumrán, Josef Flavius a Starý Zákon.....</i>	<i>33</i>
<i>Skutky apoštolů .....</i>	<i>35</i>
<i>Paralely k exorcismu v Gerase či Gadaře u dalších synoptiků.....</i>	<i>38</i>
<i>Exorcismus v současnosti .....</i>	<i>40</i>
<i>Anneliese Michel.....</i>	<i>41</i>
Závěr	44

Úvod

Ve své práci budu interpretovat známou pasáž *Mk 5, 1-20*, v níž Ježíš v Gerase vyhání nečisté duchy z posedlého pohana do prasat. Aby lépe vynikl jedinečný *modus operandi* tohoto exorcismu, provedu jeho srovnání s jinými exorcismy v *Markově evangeliu*, ale i v dalších biblických textech, ale též v apokryfních spisech jak židovských, tak křesťanských; jako appendix pak tento exorcismus srovnám s dvojicí tragických exorcismů ze současnosti. Pokusím se přitom ukázat rozdíly nebo naopak vyzdvihnout stejné prvky a sestavit tak jakousi rudimentární typologii exorcismů u Marka.

Cíl práce

Cílem mé práce je podat přiměřenou interpretaci exorcismu v Gerase a následně ukázat v čem se daná provedení Ježíšových exorcismu odchyľuje od jiných exorcismů, provedených ať už staršími kulturami nebo i kulturou naší. Posloužila mi k tomu primárně pasáž o nečistém duchovi v Gerase, ovšem ke komparaci jsem použila i zbylé tři exorcismy v *Evangelii podle Marka*, které ideálně podtrhují fakt, že Ježíšův exorcismus byl na zcela jiné úrovni než u běžných exorcistů.

Použitá metoda

Práce je religionistické povahy a používá primárně komparativní metodu. Zabývám se zde hlavně interpretací části *Markova evnagelia*, kterou následně porovnávám s jinými exorcismy v *Markově evangeliu* samotném, avšak i s jinými kulturami, kde se exorcismus používal nebo dokonce odkud židé čerpali inspiraci k jejich exorcismům.

Důvod volby tématu

Téma exorcismů mě vždy fascinovalo vzhledem k tomu, že se jedná o cosi nadpřirozeného a nepřirozeného, v dnešní době exorcismy pomalu mizí, ale i přesto stále existují tací, kteří je provádějí, ač to většinou nevede k dobrému konci.

Vzhledem k novodobému rozmachu medicíny je velice zajímavé pozorovat vývoj exorcismu, tedy věci, které se dříve vymítaly, jsou nyní v zásadě naprosto běžným neduhem léčeným léky a nikoliv exorcismem.

Rešerše

Ve své bakalářské práci využívám celou řadu zdrojů, ať již primární texty, překlady, anebo sekundární literaturu jak anglickou, tak českou. Vycházet budu primárně z textu *Markova evangelia*, konkrétně z pasáže *Mk 5, 1-20* a jeho různých interpretací.

Celé *Evangelium podle Marka* začíná Izaiášovým proroctvím o Ježíšovi a o jeho předchůdci Janu Křtitelovi. Z hlediska členění textu evangelia se jedná o vyprávění o Ježíšově osobě a skutcích, které vykonal. Dle Pokorného můžeme text rozčlenit následovně dle významných předělů v textu:

„1,1	Shrnutí jako nadpis
1, 2-13	Prolog
1,14 – 3, 6	1. část: vystoupení z Galileji (2,1-3, 6 disputace)
3, 7–6, 29	2. část: Galilea a cesta na pohanské území (4, 1-34 podobenství)
6, 30–8, 26	3. část: Galilea a druhá cesta na pohanské území
8, 27–10, 52	4. část: Od Cesareje Filipovy k Jeruzalému
11, 1–13, 37	5. část: Jeruzalém, vyhrocení konfliktu (12, 13-34 Jeruzalémské disputace) (13, 7-37 apokalyptická řeč)
14, 1–16, 8	6. část: Pašije a vzkříšení (16, 9-20 není v nejstarších rukopisech) ¹

Definitivní osnova *Markova evangelia* však neexistuje. Pokorný tedy jen zmiňuje důležité body v evangeliu, které by dokázaly text rozdělit na jakési kapitoly. Budu-li se držet výše zmíněného dělení, potom se má bakalářská práce zaměřuje v zásadě na druhou část, Galilea a cesta na pohanské území.

Jiné dělení nabízí Joel Marcus, dle něhož můžeme evangelium rozdělit do tří jednání, prologu a epilogu, tato skladba vypadá následovně:

---

¹ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 20-21.

„Prolog	(1, 1-15)	
Jednání 1	(1, 16–8,21)	<i>Ježíšovy rané skutky</i>
Jednání 2	(8, 22–10, 52)	<i>Na cestě</i>
Jednání 3	(11,1–15, 47)	<i>Jeruzalémské skutky</i>
Epilog	(16,1-8)	<i>Prázdný hrob²</i>

Dle takového řazení se má práce věnuje prvnímu jednání.

Markovo Evangelium vypráví o Ježíšových skutcích a jeho životě. Vzhledem ke své délce (jedná se o nejkratší ze všech evangelií) se dlouho považovalo za jakési shrnutí evangelia Matoušova a mělo se za to, že vzniklo až po Matoušovi. Marek (a Lukáš) byl totiž, na rozdíl od Matouše (a Jana), pouhým apoštolským mužem, nikoliv apoštolem.³ Význam *Markova evangelia* byl doceněn až v devatenáctém století, kdy začalo být bráno za nejstarší z evangelií, které vypráví o Ježíšově životě a jeho skutcích.⁴

Jedná se o evangelium synoptické. Dalšími takovými evangelií jsou Matoušovo a Lukášovo. Všechny tři se mezi sebou prolínají a vypráví o stejných událostech velice podobným, místy až stejným způsobem. Jediné evangelium, které se od synoptických výrazně liší, je Janovo. Vyskytují se zde nejen rozdíly v datech a dnech, ale i rozdíly ve stylu, jakým je text napsán a také v jazyce. *Markovo evangelium* nalezneme téměř celé, až na určité odchylky, i v ostatních synoptických evangeliích, což lze též považovat za důkaz, že se jedná o evangelium nejstarší.⁵

Místo sepsání Markova evangelia je též sporné. Mohlo by se jednat o Itálii, konkrétně Řím, je však možné, že mohlo být sepsáno i ve Svaté zemi, kde se celý příběh odehrává.⁶

Evangelium bylo dříve považováno spíše za jakýsi deník Ježíšových skutků a výroků, postupem času však evangelia začala být považována za specifický literární druh a nyní se jedná o základ křesťanského kánonu.⁷ Text v sobě patrně neobsahuje nic, co by jeho autor kdy zažil. Byl napsán zhruba v sedmdesátých letech, po pádu Jeruzaléma, tedy po první židovské válce.⁸

² TELFORD, W. R., *The Journal of Theological Studies*, 53 (2002), s. 191-196.

³ DONAHUE, J., HARRINGTON, D. *Evangelium podle Marka*, s. 15.

⁴ COLLINS, A. Y., *Mark: A commentary*, s. 1.

⁵ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 2-3.

⁶ COLLINS, A. Y., *Mark: A commentary*, s. 7-8.

⁷ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 15.

⁸ Tamt., s. 17.

Žánrově⁹ je Marek jakýmsi průkopníkem a mnozí autoři tvrdí, že Lukáš s Matoušem ho pouze následovali. Celkově je však svébytnost žánru evangelia zpochybňována. Někteří učenci jej považují za subžánr antického životopisu, nebo lidového románu či romance.¹⁰

Primární prameny

Po představení Markova evangelia bych chtěla zmínit tituly, které jsem k bakalářské práci využila. Jelikož neovládám starořečtinu, používala jsem překlady do moderních jazyků. Využila jsem *Překlad 21. století* zvaný též *Bible21*, třetí opravené vydání z roku 2017. Můžeme se též u tohoto vydání setkat s názvy jako *B21*, či *Nová Bible kralická*. *Bible21* se začala překládat již na konci devadesátých let minulého století a dokončena byla v roce 2009, kdy vyšlo její první vydání pod vedením Alexandra Fleka a Pavla Hoffmana.¹¹ S překladem *Starého zákona* pomáhal též Jiří Hedánek.¹²

K dispozici mi byl i *Český ekumenický překlad* (ČEP), který vznikl v šedesátých letech dvacátého století, a později byl několikrát revidován. Překlad zhotovil rozsáhlý kolektiv překladatelů pod vedením Miloše Biče a Josefa Bohumila Součka.¹³ Záměrem, tohoto překladu bylo vytvořit překlad takový, jaký by byl uznáván všemi křesťanskými církvemi. Proto je nazýván ekumenickým překladem, měl by být kromě toho též srozumitelný i pro laickou veřejnost.¹⁴

Pro získání plurality jsem si používala též překlad, *Bible Kralická*. Ta vyšla v roce 1613, iniciátorem překladu byl Jan Blahoslav. Vzhledem k její archaické češtině je velice zajímavé porovnávat kompozici a skládání vět.

Pracuji též s anglickým překladem *The New Oxford Annotated Bible: New Revised Standard Version*. Překlad vznikl v Oxfordu a je dílem kolektivu překladatelů pod vedením významného biblisty Bruce Metzgera. Překlad je moderní, věrný originálu a též v největší

---

⁹ Literární druh určujeme následovně dle HOLMAN, C. H.; HARMON, W. *A Handbook to Literature*, s. 212: *Klasifikace literárního druhu předpokládá, že u děl stejného druhu existují bez ohledu na dobu či místo sepsání, autora či téma skupiny formálních nebo technických charakteristik a že tyto charakteristiky mají, pokud určují konkrétní skupinu děl, pro řeč o literárním umění zásadní význam.*

¹⁰ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 15-16.

¹¹ Alexandr Flek (*1968) a Pavel Hoffman.

¹² Jiří Hedánek (*1956) lingvista, studoval biblické jazyky na FF UK nebo též v Jeruzalémě.

¹³ Miloš Bič (1910-2004) představitel starozákonní překladatelské komise a mimo jiné též profesor biblistiky na ETF UK stejně jako Josef Bohumil Souček (1902-1972), který zastupoval Novozákonní překladatelskou skupinu.

¹⁴ BARTOŇ, J., *Století moderního českého biblického překladu (1909-2009)*, Praha: Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences, 2010, s. 53-77.

možné míře nekonfesijní. Nenajdeme v něm obvyklé genderové stereotypy ani ustálené spojení, jako např. *bratři a sestry*, které známe z církevní praxe. Namísto toho Metzger volí civilnější a méně zatížené „*lidé*“ či „*smrtelníci*“.¹⁵

Sekundární prameny

Ve své práci využívám také komentáře k *Markovu evangeliu*. Autorkou prvního z nich, je Adela Yarbro Collins, čerpám z jejího komentáře *Mark: a commentary*. V úvodu Adela Collins píše o žánru, chronologii evangelia, struktuře či christologii. Dále interpretuje vlastní evangelium, které obohacuje o své poznatky. Mimo jiné jsou v textu i exkurzy, které se věnují například *Tajnému Markovu evangeliu*, *Janovu křtu* nebo *mesiášskému tajemství*. Collins ve své knize porovnává pohledy na daná témata od učenců, historiků nebo teologů, se svými vlastními.

V celém komentáři, počínaje úvodem, Collins rozsáhle pojednává o Ježíšově smrti a popisuje Ježíše jako mesiáše, proroka a učitele. Mimo jiné též vypráví o apokalypse.¹⁶ Je však otázkou, zda *Markovo evangelium* bylo myšleno, jako apokalypsa, která by následně odhalila nebeská tajemství – primárně pak identitu nebeských postav.¹⁷

Markovo evangelium se od synoptických evangelií značně odlišuje, jak dokazuje v komentáři Collins. Ježíš je chápán jako *Syn člověka*, v Markově evangeliu se však toto pojmenování nevyskytuje. Collins se podrobně zaměřuje na koncept *života, který následuje po smrti*. Ve druhé knize Henochově je popsán Adam v ráji s otevřeným nebem, na kterém vidí anděly. Jedná se zřejmě o předobraz Syna člověka, s nímž se Ježíš patrně do jisté míry identifikoval.¹⁸ Podle Marka evangelisty bylo zapotřebí, aby jeho posluchači v Ježíšovi rozpoznali Syna člověka. Jakmile toto dokázali, byli hodni porozumět Markovi a hlavně Ježíšovi.

V zásadě bychom měli být Collins vděční za to, jak *Markovo evangelium* představila a dopodrobna popsala, jak se v knize vyjadřuje a že vznáší další otázky, například co se týká vztahu žánru apokalypsy a evangelia.

---

¹⁵ GORMAN, M.J., *Elements of biblical exegesis: a basic guide for students and ministers*, Praha: Hendrickson Publishers, 2001, s. 47.

¹⁶ Apokalyptika je katastrofické vidění společnosti bez žádných pozitivních či výchozích vyhlídek (PUTNA, C., M., *Soudobé dějiny 2007*, s. 379-398).

¹⁷ GRIFFITH-JONES, R., *The Catholic Biblical Quarterly*, 75 (2013), s. 146.

¹⁸ Tamt., s. 147.

Autorem dalšího komentáře, který jsem ve své práci využila, byl Joel Marcus. Jeho kniha ze série *Anchor Bible Series* z roku 2000. Pracuji s knihou *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*. Joel Marcus v současné době učí na Boston University na teologické fakultě a ve své literární tvorbě se zaměřuje na Markovo evangelium. Komentář je koncipován jak pro laiky, tak pro kněží.

Celý text je rozdělen do prologu a následně tří různých částí. Prolog tvoří pasáže *Mk* 1, 1-15; a následně tři části či lépe jednání (*acts*): 1, 16–3,6; 3,7–6,6a; 6,6b–8,21. Autor ukazuje jiný pohled na *Markovo evangelium*, hlavně co se týče původu, vzniku či pozadí evangelia. Marcus tvrdí, že autora *Markovo evangelium* neznáme.¹⁹ Datování je dle něj zasazeno do doby okolo židovské války mezi lety 66-75 n. l. Evangelium považuje za jakousi biografii výjimečného jedince, tedy Ježíše, která ovšem vykazuje velké rozdíly ve srovnání s běžnými řecko-římskými biografiemi.²⁰ *Markovo evangelium* zřejmě nejvíce ovlivnil *Starý zákon*, primárně pak kniha Iziášova, k čemuž se dostanu níže.

Marcus řadu detailů evangelia kritizuje. Například to, že je evangelium plné mučednictví, utrpení či pronásledování, navzdory tomu, že neexistují dostatečné důkazy, že by křesťané byli po židovské válce pronásledováni.²¹ Dalším, relativně výrazným znakem *Markova evangelia* je Markův zájem o nežidovské misie a celkově nežidovské perspektivy. Většina komentářů chápe *Markovo evangelium* jako ryze křesťanský text. Zdá se však, že tento typ komentářů začíná ustupovat, a autoři nyní akcentují mnohem více křesťansko-židovskou perspektivu pohledu na Krista a jeho nauku o vykoupení. Mezi tuto skupinu patří i Joel Marcus. Autor se v díle zaměřuje též na apokalyptické prvky *Markova evangelia*. Celkově je tento komentář přínosný, plný důležitých postřehů a informací k *Markově evangeliu*.

Další komentář je od Roberta G. Gundryho, nese název *Mark: A Commentary on his Apology for the Cross*. Vznikl v roce 1992 a jedná se o rozsáhlý komentář, který má bezmála 1070 stran. V podrobném rozboru textu *Markova evangelia* Gundry jednotlivé pasáže interpretuje a následně rozsáhle komentuje. Většinu podrobností ve svém komentáři v zásadě kritizuje či vyvrací a komentuje je svým pohledem na danou problematiku.

---

¹⁹ MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 17.

²⁰ TELFORD, W. R., *The Journal of Theological Studies*, 53 (2002), s. 193.

²¹ Tamt., s. 194.

Gundry svůj styl psaní charakterizuje jako „hledání pravých významů“. Tento způsob praktikuje zkoumáním textu, pokládáním otázek a následnou komparací s dalšími prameny.²² Autor se také pečlivě a podrobně zabývá syntaxí a gramatikou Markovy řečtiny, a také jazykovým rozdílem mezi různými částmi evangelia. Na konci knihy Gundry píše o tom, že *Markovo evangelium* obsahuje Petrovy vzpomínky na Ježíšovy skutky.²³ Kromě toho evangelium není myšleno jen jako spis o Ježíšově životě, nýbrž také jako deník misijních cest. Dle autora je Ježíš v *Markově evangeliu* přemožitelný, takže by si v něm slabí měli najít zastání a silní přemožitele.²⁴ Toto dílo je určeno spíše vědecké obci, a nikoliv neoborníkům či kazatelům jako předešlá díla.

Dále je třeba zmínit komentář od Bena Witheringtona III. s názvem *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*. Witherington se zabývá výkladem *Nového zákona* a jeho dílo je nejen interpretací *Markova evangelia*, ale je též určitým příspěvkem k Markově teologii. Witherington považuje *Markovo evangelium* za antickou biografii, která byla napsána z apokalyptické perspektivy, a to Janem Markem z Jeruzaléma.²⁵ Autor komentáře stojí za názorem, že *Markovo evangelium* nebylo napsáno pro čtení nahlas, ale naopak pro individuální tiché čtení. Tento názor vychází z faktu, že v *Mk* 13, 14 je jednotné číslo pro čtenáře.²⁶ Dále tvrdí, že evangelium nemělo skončit *Mk* 16, 8; jak tomu je, nýbrž má za to, že zbytek evangelia se ztratil. Domnívá se tak proto, že žádná zachovalá antická biografie by neskončila takto náhle, abruptně, jako končí *Markovo evangelium*.

Komentář není zcela uspořádaný, rozděluje evangelium do třinácti částí s tím, že každá z částí má jiný rozsah. Bohužel dílo zcela nespĺňuje to, co bychom očekávali od jeho názvu. Vesměs v něm chybí důkladnější analýza toho, jakou funkci evangelium mělo ve skupině, již bylo určeno.

Z českých prací je třeba zmínit zejména díla Petra Pokorného. Primárně jsem vycházela z komentáře *Evangelium podle Marka*.²⁷ Tato kniha je podobná komentáři Adely Yarbro Collins. Pokorného komentář je sice značně stručnější, záměr je však obdobný. Pokorného

---

²² GUNDRY H., R., *Mark: A Commentary on his Apology for the Cross*, s. 17.

²³ Tamt., s. 1043 – Gundry říká, že evangelium bylo sepsáno po tom, co Marek vyslechl Petrovo vyprávění o Ježíšovi, když Petr kázal v Římě.

²⁴ Tamt., s. 1026.

²⁵ WITHERINGTON III., B., *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*, s. 4-7.

²⁶ V mém překladu Bible 21. století je v této pasáži následovně: *kdo čte, rozuměj*, takže se také jedná o jednotné číslo.

²⁷ Celým názvem *Český ekumenický komentář k Novému Zákonu, Svazek 2, Evangelium podle Marka*.

kniha by měla sloužit nejen znalcům Bible či konkrétně *Markova evangelia*, ale také laikům. Pokorný říká, že charakter těchto textů mají určovat tři různé podmínky. První podmínku či hledisko Pokorný popisuje jako komentář, který vychází z kritického zkoumání *Bible*. Současně se však Pokorný snaží, aby komentář byl co nejsrozumitelnější, aby mu rozuměli nejen teologové ale i ostatní (laici) zajímající se o takováto témata.²⁸ Poslední pravidlo, které se Pokorný snaží dodržovat, zní, dle jeho slov, následovně: „Za důležitou považujeme také ekumenickou orientaci řady, které se může projevit nejen ve výběru autorů z různých křesťanských tradic, nýbrž také v konfesijní nepředpojatosti jednotlivých výkladů.“²⁹ Čerpala jsem z jeho 1. vydání z roku 2016.

Při práci mi byl velmi k užítku *Úvod do Nového Zákona* od Petra Pokorného a Ulricha Heckela.³⁰ Podobných úvodů sice existuje mnoho a jsou jak k Novému, tak i ke Starému zákonu. Tento text je zaměřen na všechny novozákonní texty, kde je popsána jejich základní struktura a hlavní motivy jednotlivých textů.

Všechny výše zmíněné komentáře se vztahují k celému *Markovu evangeliu*, avšak já se ve své práci budu zaměřovat pouze na jednu dílčí perikopu,³¹ která se týká exorcismu. Proto mi pomocníkem byla též kniha od švýcarského literárního teoretika Jeana Starobinskiho.³² Jeho kniha s názvem *Tři figury posedlosti* obsahuje tři příklady exorcismu popsané do tří různých kapitol s autorovou analýzou.³³ Použila jsem překlad Martina Pokorného, konkrétně první české vydání, které vyšlo v roce 2014.

V knize je popsán exorcismus na třech různých příkladech – *Aiantův meč*, *Zápas s Legií* a *Vidění spící ženy*.³⁴ Nápomocná mi tak byla zejména kapitola o souboji s Legií. Kniha se nezaměřuje na Bibli a souvislosti s jinými evangelií, nýbrž na to, jak byl exorcismus proveden, kde se odehrál a kdo zde vystupoval, tj. je to primárně literární analýza.³⁵

Poslední kniha, která mi byla velice nápomocná, je kniha *Jesus the exorcist* od Grahama H. Twelftreeho. Ten ve své knize píše o Ježíšovy jakožto exorcistovi, ale než se k samotnému

---

²⁸ POKORNÝ, P., *Český ekumenický komentář k Novému Zákonu, Svazek 2, Evangelium podle Marka*, s. xi.

²⁹ Tamt.

³⁰ POKORNÝ, P., HECKEL U., *Úvod do Nového Zákona*.

³¹ *Mk 5, 1-20, Uzdravení posedlého v Gerase*.

³² Jean Starobinski (1920-2019).

³³ Originální název je *Trois fureurs*.

³⁴ STAROBINSKI, J., *Tři figury posedlosti, obsah*.

³⁵ Tamt., s. 51-69.

tématu vyhánění zlých duchů v evangeliích dostane, popisuje exorcismus u předešlých kultur, zmiňuje Kumránskou komunitu či Palestinu, ale též Egypt, odkud dle jeho mínění spousta prvků v exorcismu pochází (o čemž budu psát níže). Text samozřejmě prolíná hebrejšтина i řečtina, proto čtení této knihy nebylo vždy nejjednodušší, ovšem její obsah to kompenzuje. Kniha obsahuje řadu zajímavých poznatků, kterých se člověk nemusí nezbytně držet, ale nasměrují ho k jiné knize nebo komentáři. Kniha není přeložena, je pouze v anglickém jazyce a má kolem čtyř set stran. Jedná se o práci, kterou Twelftree použil jako závěrečnou práci na doktorandském studiu filosofie na univerzitě v Nottinghamu v květnu roku 1981.³⁶

---

³⁶ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, úvodní strana práce.

Interpretace Mk 5, 1-20

V této části postupně popíši a shrnu celou pasáž *Mk 5, 1-20*, ke které se budu následně v průběhu celé mé práce vracet, proto je nutné si některé věci vymezit nyní. Kromě interpretace jednotlivých veršů se zaměřím také na oslovování Ježíše a nečistého ducha nebo na geografické teorie o tom, kde se Gerasa dnes nachází.

Mk 5, 1-20

*Přijeli na protější břeh moře do krajiny gerasenské*³⁷

Ježíš se v této části přepravuje po Galilejském moři na jeho druhý břeh do Gerasy, v dnešní době se jedná zřejmě o město Kursi (viz níže). V zásadě nevíme, kdy přesně se příběh odehrává, tedy zda Ježíš plul celou noc, nebo se událost odehrává ještě za tmy.³⁸ Ježíš přijíždí na pohanské území, kam se vydává konat své skutky.

Kde leží Gerasa?

Není zřejmé, kde se Gerasa nachází. I sám název uvádějí starověké rukopisy *Markova evangelia* různě, podobně je tomu i v synoptických paralelách u *Mt 8, 28* a *Lk 8, 26*.

Co se týče umístění Gerasy, jedná se o sporné místo jak textově, tak geograficky. V českých překladech *Bible21* a též *Český studijní překlad* upřednostňují čtení Gerasa, zatímco *Bible kralická* místo prezentuje jako krajina Gadarenská, přičemž v případě paralely u *Mt 8, 28* uvádí *Bible kralická* též variantu krajina Gergezenská. Gerasa, dnešní Džaraš (viz níže), je u Marka na druhém břehu naproti Galileji. Marek totiž zřejmě chtěl spojit příběh o bouři na moři s tímto příběhem.³⁹

Matouš vypráví o Gadaře (dnešní Umm Qeis), která je blíže než Džaraš (cca deset kilometrů od jezera). Geograficky je však toto místo nepravděpodobné. Dostat se na do Gadary by znamenalo obtížné a strmé stoupání po náročné cestě.⁴⁰ Aby místo geograficky odpovídalo,

---

³⁷ *Markovo evangelium*, ČEP.

³⁸ COLLINS, Y.: *Mark Commentary*, s. 266

³⁹ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 106.

⁴⁰ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 176.

bylo v některých středověkých rukopisech změněno na Gergesu.⁴¹ Problémy s určením přesného místa dění zřejmě vznikly kvůli zmatkům v Transjordánské geografii.⁴²

Gerasa z geografického hlediska

Ježíš do Gerasy připlouvá po Galilejském jezeře, v tom se všechna synoptická evangelia shodnou. Mělo by se tedy jednat o město, které se nachází na břehu jezera či moře. Když dnes vyhledáme na mapě Gerasu, nalezneme město Džaraš v Jordánsku – toto město bylo opravdu součástí Desetiměstí. Souhlasilo by tedy s *Markovým evangeliem*, kdy Ježíš připlouvá do jednoho z měst Desetiměstí, avšak Džaraš je bezmála sto kilometrů jihovýchodně od Galilejského jezera.⁴³ Není tedy pravděpodobné, že by se jednalo o toto místo. Ježíš do Gerasy připlul a jeho vyhnání démona (démonů) vyústilo ve skok stáda vepřů z útesu do moře.⁴⁴ Podle názvu by se mohlo jednat o Gadaru, která leží už o něco blíže, cca deset kilometrů jihovýchodně od jezera, nenachází se však na jeho pobřeží. V Ježíšově době tomu tak sice mohlo být, ale nenachází se zde žádné útesy, ze kterých by mohly střemhlav skočit dva tisíce vepřů.⁴⁵

Jako nejpravděpodobnější se tedy jeví Gergesa, v současnosti El Kursi.⁴⁶ O tom, že by se mohlo jednat právě o El Kursi existuje sice nejméně primárních záznamů, avšak dle popisu v synoptických evangeliích je toto místo nejvíce pravděpodobné. Nejen, že se El Kursi nachází na pobřeží Galilejského moře, ale také se zde nachází příslušné útesy. Kromě toho, křesťanský otec Órigenés Alexandrijský tvrdil, že El Kursi navštívil, a obyvatelé tohoto města si sami vyhnání démona připomínali.⁴⁷ Starobinski v této souvislosti zmiňuje také metaforické čtení, kdy Ježíšovu cestu přes moře chápe jako Ježíšovo cestování vesmírem do temných hlubin. Hranice, kterou přelouvá, by mohla být jakýmsi střetem s peklem, nebo lépe infernálním světem.⁴⁸

---

⁴¹ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 106.

⁴² MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 342.

⁴³ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 106.

⁴⁴ Mk 5, 13: *On jim to dovolil. Tu nečistí duchové vyšli z posedlého a vešli do vepřů; a stádo se hnalo střemhlav po srázu do moře a v moři se utopilo. Bylo jich na dva tisíce.*

⁴⁵ STEIN, R. H., *Mark*, s. 250.

⁴⁶ Tamt., s. 250.

⁴⁷ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 264.

⁴⁸ STAROBINSKI, J., *Tři figury posedlosti*, s. 58-59.

*Sotva Ježíš vystoupil z lodi, vyšel proti němu z hrobů člověk posedlý nečistým duchem. Ten bydlel v hrobech a nikdo ho nedokázal spoutat už ani řetězy. Často už ho spoutali okovy i řetězy, ale on řetězy ze sebe vždy strhal a okovy rozlámал. Nikdo neměl sílu ho zkrotit. A stále v noci i ve dne křičel mezi hroby a na horách a bil do sebe kamením.*⁴⁹

Posedlý člověk by neměl být čtenáři chápan jako žid, jelikož v oblasti, kde se příběh odehrává, židů žilo pomálu. Kromě toho posedlý Ježíše oslovuje přízviskem, jaké bylo používáno právě nežidy.⁵⁰ Slovní obrat *nečistý duch* Marek využívá poměrně často. Mimo to je zajímavé, že tento nečistý duch bydlí v hrobech a následně je vyhnán do vepřů, obojí je pro židy známkou nečistoty.⁵¹ Collinsová píše, že slovní obrat *nečistý duch* je použit primárně kvůli způsobu existence démona; žil v *hrobech* (přesněji v hrobce), které jsou spojovány se smrtí, a tedy i s nečistotou mrtvol.⁵² Že se jedná o někoho posedlého zlým duchem, který není při smyslech, můžeme odhadnout z jeho chování, jelikož se sebepoškozoval, nešel zkrotit a choval se takto pořad.⁵³

Kromě toho *bydlel v hrobech*, což byl též další doklad šílenství, jakož i trhání vlastních šatů, sebepoškozování nebo neustálý pláč či řev.⁵⁴ Hroby v té době většinou měly podobu jeskyně, ze které posedlý vylezl. V Ježíšově době se běžně pohřbívalo do jeskyní. Tam se shromažďovaly mimo jiné i kosti mrtvých, a proto bylo takové místo ideální pro výskyt nečistých sil.⁵⁵ Hrobku si můžeme představit jako jeskyni, která je otevřená, člověk do ní může vejít a nemusí se uvnitř nijak krčit, jelikož „strop“ je dostatečně vysoký, aby zde mohl dospělý člověk stát.⁵⁶ Dále, jak Marek píše, *nikdo ho nedokázal spoutat už ani řetězy*, by mohlo též znamenat cosi magického, nejen snahu o to, aby si posedlý neubližoval; Aramejci a Mandejci totiž často vyobrazují spoutané demony.⁵⁷

Na případ není zrovna jednoduché nahlížet z perspektivy současné medicíny. Z dnešní perspektivy by se mohlo jednat o osobu s epilepsií, avšak Marek takto neuvažuje. V jeho době nepřicházela podobná nemoc sama od sebe, nýbrž byla způsobena vnějším činitelem, démonem či zlým duchem.⁵⁸

---

⁴⁹ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁵⁰ CUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 342.

⁵¹ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 176.

⁵² COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 267

⁵³ Tamt., s. 267.

⁵⁴ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 176.

⁵⁵ MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 342.

⁵⁶ Tamt.

⁵⁷ Tamt. s. 343.

⁵⁸ POKORNÝ, P., *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 106-107.

Když spatřil z dálky Ježíše, přiběhl, padl před ním na zem a hrozně křičel: „Co je ti po mně, Ježíši, synu Boha nejvyššího? Při Bohu tě zapřísahám, netrap mě!“ Ježíš mu totiž řekl: „Duchu nečistý, vyjdi z toho člověka!“ A zeptal se ho: „Jaké je tvé jméno?“⁵⁹

Nejdříve se tedy dovídáme, že nečistý duch k Ježíšovi přibíhá a padá k jeho nohám. Je jasné, že se jedná o iniciativu nečistého ducha, vzhledem k tomu, že své tělo člověk neovládá.⁶⁰ Dle Donahua se jedná o prostraci, což znamená, že jedinec padá tváří k zemi a projevuje tak úctu božské osobě.⁶¹ Prostrace však může být též způsobena naprostým vyčerpáním či nemocí, aniž by měla náboženské konotace.⁶² Zde můžeme vidět, jak se nečistý duch snaží zvrátit vymítání tím, že oslovuje Ježíše synem Boha nejvyššího. Dle Collinsové toto oslovení Ježíše nečistým duchem může též znamenat, že se nečistý duch snaží mít nad Ježíšem jakousi kontrolu, stejně jako při exorcismu, kdy je třeba, aby bylo vyřčeno jméno démona, jak zmiňují níže.⁶³

Oslovení Ježíše a démona

Kromě oslovení démona v této části popíší i způsob oslovování Ježíše Krista v *Markově evangeliu*. Hlavním titulem bývá Syn Boží. Takto Ježíše oslovuje i sám Bůh v *Mk* 1, 11.⁶⁴ Může však být též nazýván prorokem, anebo Mesiášem. Takto byl nazván Petrem v *Mk* 8, 29. Petr na Ježíšovu otázku, za koho ho pokládají, odpovídá slovy *za Mesiáše*, načež Ježíš s takovýmto oslovením nesouhlasí.⁶⁵ Bylo to kvůli tomu, že oslovení *mesiáš* bylo spojováno spíše s politicko-mocenským nárokem, resp. takto bylo toto oslovení chápáno některými skupinami v Izraeli, proto Ježíš preferoval titul Syn člověka.⁶⁶

Jazykovědci tvrdí, že mesiáš je hebrejsky *pomazaný*. Zde se ještě toto oslovení ve vztahu k člověku liší ve formě, v jaké je napsané. Mašuách (tedy původní hebrejská verze slova mesiáš), si vykládáme jako pomazávaný, kdežto mašíach, je pomazaný.⁶⁷ Původ tohoto označení tedy pochází z obřadů, kdy byl posvátný člověk pomazán olejem. Dle Hellera se

---

⁵⁹ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁶⁰ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 267.

⁶¹ DONAHUE, J. R., HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 177.

⁶² *Akademický slovník cizích slov*.

⁶³ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 268.

⁶⁴ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁶⁵ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁶⁶ POKORNÝ, P., *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 12.

⁶⁷ HELLER, J., *Bůh sestupující, Pokus o christologii Starého zákona*, s. 20-22.

jednalo o přízvisko krále z davidovské dynastie, který v sobě spojoval tři hlediska, a to vztah k Hospodinu, dále také postavení mesiáše v protikladu ke všem králům starého Orientu, (v Egyptě totiž někteří panovníci sami byli považováni za ztělesnění bohů) a ideologie hory Sion, jakožto hory, ze které vládne Bůh – Hospodin pomocí pomazaného prostředníka – krále.⁶⁸

Pokorný toto tvrzení pak ve své knize doplňuje faktem, že pomazání bývali králové, eventuelně velekněží a také proroci. Kromě toho píše, že proroci pocházeli z Davidovy dynastie. Postupem času kvůli Babylonskému vyhnání takové proroctví odkazovalo spíše k *Pomazanému Páně*, který měl nastolit znovu „*Davidovo království a obnovit náboženskou a národní integritu Izraele*“.⁶⁹ Celý proces pomazávání, respektive to, kdo byl pomazán a kým byl pomazán, je také důležitý. Nejméně často byli pomazávání proroci, nejčastěji se jednalo o krále a celkový impuls k pomazání přicházel od Hospodina.⁷⁰

Považuji za důležité zmínit tzv. mesiášské tajemství, o kterém ve své knize hovoří Pokorný. Ježíš totiž často nabádá svědky Ježíšových zázraku, aby o tomto úkazu mlčely. Jedná se tedy o čin, na který se snaží autor evangelia upozornit Dále někteří evangelisté dle Pokorného „*připojovali výzvu o mlčení proto, aby vztah k Ježíšovi nebyl založen na jeho zázračných způsobech léčení*.“⁷¹

Syn člověka je dle Pokorného v *evangeliích* „*Ježíšovo zvláštní sebeoznačení, původně byl však Syn člověka postavou, která reprezentuje lidství určené k obrazu Božímu (Gn 1,22-27; srov. Ž 8,5-9)*.“⁷² Jedná se o nejasné označení, které v řečtině jen těžko nalezneme. Pokorný k tomu dále dodává: „*Pavel toto označení nepoužíval, mohl je však nově interpretovat srovnáním Ježíše (Mk 14,61n) s druhým, novým a posledním Adamem, který přišel z nebe (1K 15,45-47; Ř5,14n)*.“⁷³ Toto označení bylo srozumitelné primárně židům, v řečtině ani u pohanů ho nenalezneme, jak jsem již psala výše.

Ježíše osloví jako Syna Boha nejvyššího i démon Legie v *Mk 5, 7*.⁷⁴ Zde vidíme, že toto přízvisko znají i nečistí duchové a pohané.⁷⁵

---

⁶⁸ Tamt., s. 23-24.

⁶⁹ POKORNÝ, P., HECKEL U., *Úvod do Nového Zákona*, s. 150.

⁷⁰ HELLER, J., *Bůh sestupující, Pokus o christologii Starého zákona*, s. 20-21.

⁷¹ POKORNÝ, P., *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 58-59.

⁷² HELLER, J., *Bůh sestupující, Pokus o christologii Starého zákona*, s. 21.

⁷³ POKORNÝ, P., HECKEL U., *Úvod do Nového Zákona*, s. 157.

⁷⁴ *Mk 5, 7* (ČEP).

⁷⁵ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 177.

Dle Gn 6, 2-4 *syn Boží* byl někdo velice nadaný nebo se též mohlo jednat o anděla. Zde se zřejmě jedná o postavu židovského mesiáše – kromě toho oslovení Syn Boha nejvyššího je ve *Starém zákoně* spojeno s pohany i s izraelským Bohem.⁷⁶ Kromě toho, že toto přízvisko je starozákonního rázu, pohané mu též rozuměli. Tímto oslovením se snaží evangelisté zdůraznit fakt, že se jedná opravdu o zázraky z Boží vůle.⁷⁷

Někteří autoři mají za to, že Ježíš provádí v dané pasáži exorcismus dvakrát. Je to kvůli Ježíšově výzvě, aby nečistý duch vyšel z člověka. Zde však Ježíš nezná jeho jméno, na které se i následně ptá. Jméno je totiž k exorcismu zásadní (viz níže). Pravděpodobnější je ovšem možnost, že se jedná pouze o jakýsi úvod k tomu, aby dialog mezi nečistým duchem a Ježíšem mohl později pokračovat.⁷⁸ Až po výzvě, aby nečistý duch vyšel z člověka se Ježíš ptá na jméno nečistého ducha. Jméno je při exorcismu stěžejní. Jak uvádí Donahue: „*znát jméno nečistého ducha, znamená mít nad ním moc.*“⁷⁹

Odpověď: „*Mé jméno je „Legie“, poněvadž je nás mnoho.*“⁸⁰

Římská legie měla zhruba šesti tisíc pěších vojáků, sto dvacet jezdců a několik legionářů v záloze. Dle Gundryho by se mohlo jednat o kohortu nečistých duchů, což by bylo něco málo přes dva tisíce mužů.⁸¹ Průměrný počet mužů v římské kohortě býval tři tisíce šesti set mužů.⁸² Twelftree ve své knize cituje Paula Winterse, který řekl, že by se mohlo jednat o jakýsi anti-římský přístup, jelikož zrovna v Galileji nedaleko místa tohoto vyhnání zlých duchů sídlila *Legio Decima Fretensis*. Tato konkrétní legie měla ve znaku dokonce divoké prase. Nečistí duchové, kteří se jmenují *Legie*, byli následně vyhnáni do prasat. Dalo by se také spekulovat o počtu prasat a počtu legionářů, kteří do prasat byli vyhnáni.⁸³

Tato odpověď je od nečistého ducha poněkud vyhýbavá, ale díky tomu alespoň zjišťujeme, že v posedlém člověku je nejméně dva tisíce démonů.⁸⁴ Jméno tedy neznáme, ale víme počet nečistých duchů.⁸⁵ Je možné, že se jednalo o jakousi kritiku římské okupační správy, avšak tato teorie není dosud přesvědčivě doložena.⁸⁶ Dále si můžeme všimnout, že až do této

⁷⁶ MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 344.

⁷⁷ POKORNÝ, P., HECKEL U., *Úvod do Nového Zákona*, s. 153-154.

⁷⁸ COLLINS, Y.: *Mark Commentary*, s. 268.

⁷⁹ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 177.

⁸⁰ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁸¹ GOUNDRY, R. H.: *A Commentary on His Apology for the Cross*, s. 263.

⁸² MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 345.

⁸³ TWELFTREE, G. H., *Jesus the exorcist: A history of religions study*, s. 162.

⁸⁴ COLLINS, Y.: *Mark Commentary*, s. 269.

⁸⁵ MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 345.

⁸⁶ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 107.

chvíle o sobě nečistý duch mluvil v jednotném čísle: „*co je ti po mně; netrap mě.*“ A stejně tak Ježíš také oslovoval ducha v singuláru: „*Duchu nečistý vyjdi...*“

Na rozdíl od *Evangelia podle Lukáše* zde nečistí duchové zdůrazňují fakt, že jich je mnoho, zatímco Lukáš ve svém evangeliu pouze zmínil jméno Legie.⁸⁷

Výklad je ovšem možné opřít též o narážku na boj mezi Ježíšem a Satanem, jak zřejmě byla tato pasáž chápána dříve. Výklad může být i takový, že se jedná o Satanovu armádu, která je nyní uvnitř nebohého muže.⁸⁸ Můžeme též spojovat Satanovu armádu s Římem a Ježíšův exorcismus s obnovením Izraelského království.⁸⁹

*A velmi ho prosil, aby je neposílal pryč z té krajiny.*⁹⁰

V této části evangelia je nečistému duchovi zřejmý jeho konec. Prosí tak Ježíše, aby jej (je) nevyháněl daleko, jelikož zlí duchové bývali vázáni na dané místo.⁹¹ Tento proces popisuje Lukáš ve svém evangeliu. V *Lk* 11, 24-26, autor evangelia popisuje postavení ducha po provedeném exorcismu. Duch opustí tělo a hledá místo, kde by spočinul, a když ho nenalezne, vrátí se zpět do člověka, který se ho zbavil. „*Když nečistý duch vyjde z člověka, bloudí po pustých místech a hledá odpočinití, ale když je nenalezne, řekne: ‚Vrátím se do svého domu, odkud jsem vyšel. Přijde a nalezne jej vyčištěný a uklizený. Tu jde a přivede sedm jiných duchů, horších, než je sám, vejdou a bydlí tam; a konce toho člověka jsou horší než začátky.*“⁹²

*Páslo se tam na svahu hory veliké stádo vepřů. Ti zlí duchové ho prosili: ‚Pošli nás, ať vejdemo do těch vepřů!‘ On jim to dovolil. Tu nečistí duchové vyšli z posedlého a vešli do vepřů; a stádo se hnalo střemhlav po srázu do moře a v moři se utopilo.*⁹³ Dle Collinsové Legie nevěděla, že se celé stádo vrhne do moře. Nečistí duchové pouze chtěli zůstat na daném místě (viz výše).⁹⁴ Kromě toho tu však můžeme vidět i určité prvky, které naznačují, že se jedná o pohanskou zemi. Jsou to například prasata, která, jak jsem již zmiňovala výše, jsou Židy považována za nečistá zvířata.⁹⁵

Utopení v moři Pokorný interpretuje jako jakési vzájemné propojování nečistých sil. Moře bylo Židy spojováno s chaosem a nebezpečím, byla to oblast, kterou Hospodin neměl

---

⁸⁷ TWELFTREE, G. H., *Jesus the exorcist: A history of religions study*, s 163.

⁸⁸ COLLINS, Y.: *Mark Commentary*, s. 270.

⁸⁹ Tamt.

⁹⁰ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁹¹ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 179.

⁹² *Lukášovo evangelium*, ČEP.

⁹³ *Markovo evangelium*, ČEP.

⁹⁴ COLLINS, Y.: *Mark Commentary*, s. 271.

⁹⁵ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 179.

plně ve své moci, tedy oblast, kde mohli nečistí duchové přebývat.⁹⁶ Donahue na tuto událost v *Markově evangeliu* nahlíží z jiného pohledu. Dle něj se vepři utopili spíše kvůli tomu, že Ježíš je zprvu popisován jako někdo, *kdo má moc nad větrem i mořem*.⁹⁷

Marcus nám ukazuje dvě možné interpretace. Je možné, že zde Marek chtěl ukázat sebedestruktivní povahu nečistých duchů, a proto se vepři vrhli do moře. Může ale naopak ukazovat Ježíšovu mazanost, jakým způsobem nad nečistými duchy vyzrál. Velmi dobře totiž věděl, že prasatům se nečistí duchové zamlouvat nebudou, a proto skočí z útesu. Tak se *Legii* nepodařilo stádo prasat ovládnout.⁹⁸ Další z možných výkladů přináší Collinsová, která považuje fakt, že se prasata vrhla do moře, jako viditelný projev pomnutí se vepřů, a to poté, co se do nich nečistí duchové přesunuli.⁹⁹

*Bylo jich na dva tisíce. Pasáci utekli a donesli o tom zprávu do města i do vesnic. Lidé se šli podívat, co se stalo. Přišli k Ježíšovi a spatřili toho posedlého, který míval množství zlých duchů, jak sedí oblečen a chová se rozumně; a zděsili se.*¹⁰⁰

Jak jsem již psala výše – v části o tom, kde se nachází Gerasa – Collinsová ve své publikaci zmiňuje křesťanského otce Órigena Alexandrijského, který měl tehdejší Gerasu navštívit a dozvědět se o tomto Ježíšově skutku, jelikož si ho v té době lidé z Gerasy připomínali.¹⁰¹

Dle Donahua je důležité zaměřit se na poslední slova této části a to: *zděsili se*. Jedná se v původní řečtině o slovo EFOBÉTHESAN, což by se dalo přeložit spíše jako bázeň: *zbožný respekt vůči projevu Boží vůle*.¹⁰² Překlad, který nám nabízí ČEP, v nás může vyvolávat negativní podtext, což tak být nemá. Tato část evangelia o vyhnání *Legie* z Gerasy má nejvíce románových prvků ze všech evangelií, jelikož zde Marek píše o lidských emocích – *zděsili se*.¹⁰³

Dále se v této pasáži dočítáme, že muž, který býval posedlým, je nyní *oblečen a chová se rozumně*. Přestože se v *Mk 5, 1-20* nikde nepíše, že by posedlý měl být nahý, zřejmě tomu tak bylo a můžeme si všimnout, že jedním aspektem vyléčení posedlého je i dovednost vhodně se obléci.¹⁰⁴ Ovšem jak říká Twelftree ve své knize *Jesus the exorcist*, tímto veršem by celý

---

⁹⁶ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 108.

⁹⁷ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 179.

⁹⁸ MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 345.

⁹⁹ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 271.

¹⁰⁰ *Markovo evangelium*, ČEP.

¹⁰¹ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 264.

¹⁰² DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 179.

¹⁰³ Tamt., s. 181.

¹⁰⁴ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 272.

příběh mohl končit. Je tedy otázkou, zda zbylých pět veršů pochází opravdu od Marka. Působí jako jakýsi nadbytečný dodatek k příběhu. Později se ovšem dočteme, že Ježíš opouští Dekapoli a také, že přikázal člověku, který býval posedlý, aby hlásal, co se mu stalo.¹⁰⁵

*Ti, kteří to viděli, vyprávěli jim o tom posedlém a také o vepřích, co se s nimi stalo. Tu počali prosit Ježíše, aby odešel z těch končin.*¹⁰⁶

Obyvatelé mají z Ježíše respekt a z verše je patrné, že i strach. Proto ho prosí, aby odešel. Dle Donahua se zde ukazuje Ježíšova moc.¹⁰⁷ Collinsová na druhou stranu říká, že obyvatelé chtěli mít moc nad svou zemí a přehled, co se zde děje. Proto stejně jako dohlíželi na posedlého a měli ho spoutáním řetězy pod kontrolou, stejně tak prosí Ježíše, aby odešel. Ježíšův zázrak neměl v jejich světě obdoby a nepatřil do něj.¹⁰⁸ Obyvatele Desetiměstí byli rozčileni též faktem, že se vepři vrhli z útesu a všichni zahynuli.¹⁰⁹ Lidé tímto přišli o zdroj obživy, jelikož vepře chovali na porážku.

*Když vstupoval na loď, prosil ho ten člověk dříve posedlý, aby směl být s ním. Ale Ježíš mu to nedovolil a řekl: "Jdi domů ke své rodině a pověz jim, jak veliké věci ti učinil Pán, když se nad tebou smiloval."*¹¹⁰

V tomto verši se Ježíš na výzvu gerasenských vrací na loď. Člověk, ze kterého Ježíš vyhnal zlé duchy, ho prosí (PARAKALEIN – viz výše), aby s ním mohl zůstat. Je zajímavé, že v textu se celkem třikrát objevuje slovo PARAKALEIN čili prosit. Používala ho Legie, nyní lidé a v následujícím verši i člověk, ze kterého Legie odešla, což podtrhuje fakt, že Ježíš slyší prosby všech a jeho moc je veliká.¹¹¹

Ježíš jeho žádost odmítá, a naopak nabádá uzdraveného, aby o tomto — očividně božím — smilování řekl ostatním a tím rozšířil evangelium mezi pohany v Gerase.¹¹² Dle Collinsové Ježíš odmítl mužovu prosbu kvůli tomu, že jen obyvatelé Izraele mohli být apoštoly, kteří chodí s Ježíšem.¹¹³

---

¹⁰⁵ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 153.

¹⁰⁶ *Markovo evangelium*, ČEP.

¹⁰⁷ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 179-180.

¹⁰⁸ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 272-273.

¹⁰⁹ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 180.

¹¹⁰ *Markovo evangelium*, ČEP.

¹¹¹ Tamt., s. 180.

¹¹² POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 108.

¹¹³ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 273.

*Ten člověk odešel a začal zvěstovat v Dekapoli, jak veliké věci mu učinil Ježíš; a všichni se divili.*¹¹⁴

Dekapole bylo spojení deseti měst, Donahue ve své knize uvádí, že se jedná o následující města: *Damašek, Filadelfie, Rafana, Skythopolis, Gadara, Hippos, Dion, Pella, Geraza a Kanatha.*¹¹⁵ Všechno jsou to města na západě dnešního Jordánska, známá svou helénskou kulturou. Někteří historici měli za to, že se jednalo o města propojená politicky spíše než kulturně. V současné době většina z nich již nese jiný název.¹¹⁶

---

¹¹⁴ *Markovo evangelium, ČEP.*

¹¹⁵ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 180.

¹¹⁶ MARCUS, J., *Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary*, s. 347.

Ostatní exorcismy v Markově evangeliu

S exorcismem se v *Evangelium podle Marka* setkáváme několikrát. Kromě výše rozebíraného exorcismu v Gerase se o vyhánění zlého ducha či zlých duchů z posedlých lidí můžeme dočíst v *Mk 1, 21-28*; *Mk 7, 24-30* a *Mk 9, 14-29*. V následujících řádcích se pokusím nastínit a stručně shrnout o čem výše zmiňované verše jsou, ale také v čem se s gerasenským zázrakem, shodují a v čem naopak liší.

Marek 1, 21-28

Když přišli do Kafarnaum, hned v sobotu šel do synagogy a učil. I žasli nad jeho učením, neboť je učil jako ten, kdo má moc, a ne jako zákoníci. V jejich synagoze byl právě člověk, posedlý nečistým duchem. Ten vykřikl: „Co je ti do nás, Ježíši Nazaretský? Přišel jsi nás zahubit? Víš, kdo jsi – ten Svätý Boží!“ Ale Ježíš mu pohrozil: „Umlkni a vyjdi z něho!“ „Nečistý duch jím zalomcoval a s velikým křikem z něho vyšel. Všichni užasli a jeden druhého se ptali: „Co to je? Nové učení plné moci – i nečistým duchům přikáže, a poslechnou ho.“ A pověst o něm se rychle roznesla všude po celé galilejské krajině.¹¹⁷

Zde se exorcismus odehrává v Kafarnaum v synagoze, kde se židé modlili. Je tedy patrné, že se nejedná o pohanské místo, jako tomu bylo v Gerase. Tato pasáž spadá pod část Markova evangelia, jež je známa jako *Den v Kafarnaum* nebo *Zázraky v Kafarnaum*. Ježíš zde totiž nevyžene pouze tohoto zlého ducha, ale i mnoho jiných, jak se píše ke konci pasáže: *I uzdravil mnoho nemocných rozličnými neduhy a mnoho zlých duchů vyhnal. A nedovoľoval zlým duchům mluvit, protože věděli, kdo je.*¹¹⁸ Tento jediný případ s posedlým v synagoze je popsán podrobněji.

Veškerý děj se nyní odehrává v synagoze, kde se židé shromažďovali, aby se učili a naslouchali bohoslužbám.¹¹⁹ Jedná o zvláštní jev, jelikož posedlý muž byl schopen dostat se do synagogy. Je ovšem možné, že posedlý nevykazoval vždy křečovitě příznaky posedlosti.¹²⁰ Můžeme předpokládat, že se opět nejedná o jednoho nečistého ducha, jelikož se opět táže Ježíše v množném čísle „*co je ti do nás? Přišel jsi nás...*“. Ježíš i vypravěč Marek s duchem mluví v čísle jednotném „*Ježíš mu pohrozil...*“, „*Umlkni a vyjdi z něho!*“.

---

¹¹⁷ *Markovo evangelium*, ČEP.

¹¹⁸ Tamt.

¹¹⁹ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 50.

¹²⁰ TWELFTREE, G. H., *Jesus the exorcist: A history of religions study*, s. 119.

Další rozdíl je v oslovení Ježíše. Oslovení „*Ten Svatý Boží*“ představuje útok na Ježíše od nečistého ducha. V předchozích verších jej oslovil celým jménem – *Ježíš Nazaretský*, tímto Ježíše však nijak nezaskočil ani nezastrašil. Oslovení *Svatý Boží* je dle Pokorného „*Označení charizmatika jednajícího v Božím jménu*“.¹²¹ Tento příběh není vůbec zmíněn v *Matoušově evangeliu*.¹²²

Marek 7, 24-30

„*Potom vstal a odešel odtud do okolí Týru. Vešel do jednoho domu a ačkoli nechtěl, aby se to někdo dozvěděl, nedalo se to utajit. Hned o něm uslyšela jedna žena, jejíž dcerka měla nečistého ducha. Přišla a padla mu k nohám; ta žena byla pohanka, rodem Syrofeničanka. Prosila ho, aby vyhnal zlého ducha z její dcery. On jí řekl: „Nech napřed nasytit děti. Neboť se nesluší vzít dětem chléb a hodit jej psům.“ Odpověděla mu: „Ovšem, pane, jenže i psi se pod stolem živí z drobtů po dětech.“ Privil jí: „Žes to řekla, jdi, zlý duch vyšel z tvé dcery.“ Když se vrátila domů, našla dítě ležící na lůžku a zlý duch byl pryč.*“¹²³

Tento exorcismus se od dvou předešlých liší mimo jiné v tom, že do této chvíle osoby, které byly zbaveny zlého ducha či zlých duchů, byly dospělé. Nyní však Ježíš provádí exorcismus u dítěte. Poprvé také provádí exorcismus u ženy a na dálku. Vzhledem k tomu, že byl exorcismus proveden na dálku a v „izolaci“ neboť se dívka zřejmě nachází doma na lůžku, kde ji eventuálně najde i žena po příchodu domů, nejsou přítomni žádní svědci.

Dále Ježíš zmiňuje psy, kteří mohou být metaforou pro pohany.¹²⁴ Jak píše Pokorný, psi byli pro židy nečistá zvířata. Je zde tedy patrná zmínka o nečistých tvorech, stejně jako v *Mk 5, 1-20*, kdy se jedná o prasata. Zde je ovšem rozdíl, že Ježíš psy jen zmiňuje a zlé duchy do nich nevyhání.¹²⁵ I přesto se jedná o metaforu. Psi myšleni pohané či nežidé, Syrofeničanka se k tomuto „označení“ před Ježíšem v zásadě hlásí tím, že na jeho metaforu odpovídá na stejnou notu.¹²⁶ Odlišnost je tu opět i v evangeliích, jelikož u Marka je žena vyobrazena jako Syrofeničanka, zatímco u Matouše je žena Kanaánkou. Tento rozdíl ovšem neznamena, že by nebylo pro Matouše možné čerpat z *Markova evangelia* při psaní jeho díla.¹²⁷

¹²¹ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 51.

¹²² TWELFTREE, G. H., *Jesus the exorcist: A history of religions study*, s. 108.

¹²³ *Markovo evangelium*, ČEP.

¹²⁴ COLLINS, A. Y., *Mark: Commentary*, s. 365-367.

¹²⁵ POKORNÝ, P. *Evangelium podle Marka: Český ekumenický komentář k Novému Zákonu*, s. 138-140.

¹²⁶ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 243-244.

¹²⁷ TWELFTREE, G. H., *Jesus the exorcist: A history of religions study*, s. 169.

Marek 9, 14-29

Když přišli k ostatním učedníkům, spatřili kolem nich veliký zástup a zákoníky, kteří se s nimi přeli. A celý zástup, jakmile ho uviděl, užasl; přibíhali k němu a zdravili ho. Ježíš se jich otázal: „Oč se s nimi přete?“ Jeden člověk ze zástupu odpověděl: „Mistře, přivedl jsem k tobě svého syna, který má zlého ducha a nemůže mluvit. Kdekoli se ho zmocní, povalí ho a on má pěnu u úst, skřípe zuby a strne. Požádal jsem tvé učedníky, aby ducha vyhnali, ale nedokázali to.“ Odpověděl jim: „Pokolení nevěřící, jak dlouho ještě budu s vámi? Jak dlouho vás mám ještě snášet? Přiveďte ho ke mně!“ I přivedli ho k němu. Když ten duch Ježíše spatřil, hned chlapce zkroutil křečí; padl na zem, svíjel se a měl pěnu u úst. Ježíš se zeptal jeho otce: „Od kdy to má?“ Odpověděl: „Od dětství.“ A často jej zlý duch srazil, dokonce do ohně i do vody, aby ho zahubil. Ale můžeš-li, slituj se nad námi a pomoz nám.“ Ježíš mu řekl: „Můžeš-li! Všechno je možné tomu, kdo věří.“ Chlapcův otec rychle vykřikl: „Věřím, pomoz mé nedůvěře!“ Když Ježíš viděl, že se sbíhá zástup, pohrozil nečistému duchu: „Duchu němý a hluchý, já ti nařizuji, vyjdi z něho a nikdy už do něho nevcházej!“ Duch vykřikl, silně jím zalomcoval a vyšel; chlapec zůstal jako mrtvý, takže mnozí říkali, že umřel. Ale Ježíš ho vzal za ruku, pozvedl ho a on vstal. Když vešel do domu a jeho učedníci s ním byli sami, ptali se ho: „Proč jsme ho nemohli vyhnat my?“ Řekl jim: „Takový duch nemůže vyjít jinak, než modlitbou a postem.“¹²⁸

Zde se opět objevuje exorcismus dítěte, jako v předešlém případě u vyhnání zlého ducha z dcery pohanské ženy, tentokrát se však jedná o chlapce. V této části není patrná duchova odpověď, jelikož se poprvé jedná o ducha němého a hluchého. Není zde tedy vyobrazen žádný rozhovor mezi nečistým duchem a Ježíšem, jako tomu je u prvních případů (*Mk 1, 21-28* a *Mk 5, 1-20*). Nečistý duch oněmuje i chlapce. Chlapcův stav můžeme klasifikovat jako eplilepsii. O tomto se ovšem nezmiňuje Marek, ale Matouš ve svém evangeliu, kdy spojuje epilepsii s fázemi měsíce, resp. má za to, že chlapec je náměsíčný (v doslovném překladu).¹²⁹ Stejně jako v *Mk 1, 26* i zde nečistý duch křičí a lomcuje s posedlým. V této pasáži je také patrný největší důraz na víru ze všech dosud zmiňovaných pasáží.

¹²⁸ *Markovo evangelium, ČEP.*

¹²⁹ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 289.

Kromě toho je tento nečistý duch jako jediný hluchý a němý. Jedná se ovšem o sporné postižení. Donahue spekuluje nad původním řeckým výrazem, ALALON, což znamená němý, a KÓFOS, což lze přeložit jako němý, ale i hluchý. Dle Donahua je pravděpodobnější právě překlad, že se jedná o přídavné jméno hluchý.¹³⁰

Na základě výše citovaných a stručně popsaných exorcismů v *Markově evangeliu* vidíme, že všechny mají velice podobnou strukturu. První je setkání mezi exorcistou a nečistým duchem (Mk 1, 23: „*V jejich synagóze byl právě člověk, posedlý nečistým duchem. Ten vykřikl...*“). Kromě příběhu s posedlou dívkou, kdy je exorcismus prováděn na dálku, vždy příběh začíná osobním setkáním Ježíše s posedlým. Poté se nečistý duch snaží bránit exorcismu (Mk 1, 24: „*Co je ti do nás, Ježíši Nazaretský? Přišel jsi nás zahubit? Vím, kdo jsi – ten Svatý Boží!*“), avšak tento jev opět nenajdeme v exorcismu na dálku. U němého ducha se posedlý nemůže bránit, nedokáže totiž Ježíše oslovit. Duch se snaží být rychlejší než Ježíš a snaží se ho vyděsit oslovením Ježíše vlastním jménem. Tématu oslovení ducha se věnuji v následující kapitole. K exorcismu je zapotřebí znát jméno ducha a oslovit ho. Zná-li démon jméno exorcisty, má nad ním určitou převahu a snaží se tak předejít jeho vymítání. Ježíš následně nakazuje nečistému duchovi mlčení. S tímto jevem se opět nesetkáme u exorcismu dětí, kvůli očividným handicapům – exorcismus na dálku a němý nečistý duch.¹³¹ Následně Ježíš nařizuje, aby nečistý duch vyšel z posedlého. V případě vymítání na dálku Ježíš nijak nekomunikuje s nečistým duchem přímo. Kromě této části ovšem zbytek zmiňovaných pasáží odpovídá běžnému postupu exorcismu. Dále následuje opuštění těla posedlého zlým duchem a obdiv přihlížejících.

---

¹³⁰ DONAHUE, J. R.; HARRINGTON, D. J. *Evangelium podle Marka*, s. 288.

¹³¹ Tamt., s. 98.

	Místo exorcismu	Věk vymítaného	Pohlaví vymítaného	Provedení exorcismu
Exorcismus v synagoze	židovské území	dospělý člověk	muž	Ježíš přikázal nečistému duchovi, aby vyšel z posedlého. Nezjišťoval jeho jméno.
Exorcismus v Gerase	pohanské území	dospělý člověk	muž	Ježíš přikázal nečistému duchovi, aby vyšel. Zjistil jeho jméno.
Exorcismus na dálku	pohanské území	dítě	žena	Ježíš nezjišťoval jméno zlého ducha a ani mu nenakazoval, aby z posedlé vyšel.
Exorcismus němého a hluchého	židovské území	dítě	muž	Ježíš nejdříve nabádal otce oběti, aby věřil a následně bez zjištění jména nečistému duchovi nakázal, aby vyšel z posedlého.

Nejvíce se od ostatních odlišuje exorcismus na dálku, který neobsahuje obranu nečistého ducha, či jeho oslovení a nakázání opuštění těla posedlého. Nejen, že tento konkrétní exorcismus je velice krátký, je též neobvyklý věkem a pohlavím posedlé. Kromě toho tu Ježíš nepřichází vůbec do kontaktu s posedlou, pouze s její matkou, se kterou vede metaforickou rozmluvu, která končí úspěšným exorcismem dívky. Rozdíly můžeme též nalézt v geografickém umístění. Dvakrát je exorcismus prováděn na pohanském území (vymítání v Gerase a vymítání na dálku) a dvakrát na židovském území (vymítání v synagoze a vymítání němého chlapce). Kromě místa exorcismů si můžeme všimnout též odlišnosti ve věku, dvakrát se jedná o dospělého člověka a dvakrát se jedná o dítě. V počtu zde vybočuje pohlaví vymítaných. Pouze jednou se zde vyskytuje exorcismus u dívky (ženy), zbytek exorcismů se týká mužů, vidíme zde tedy určitou genderovou nevyváženost.

Je též nutné si všimnout symptomů posednutí. V případě chlapce by se daly jeho záchvaty chápat jako epilepsie. Nabádají nás k tomu příznaky jako třes, křeč a pěna u úst. Je tedy patrné, že Ježíš ve Svaté zemi (dle evangelií) chodí a léčí. V Ježíšově době často docházelo k záměně nemocí s posedlostí nečistým duchem (či duchy). Při provádění exorcismu musíme

mít jistotu, že se jedná o někoho opravdu posedlého a nikoliv nemocného. O tom se ovšem budu zmiňovat níže.¹³²

Po shrnutí exorcismů v *Evangeliiu podle Marka* vyvstává otázka, zda by se Ježíš dal považovat za exorcistu. Ježíšův exorcismus jsou spíše zázraky a zázračná uzdravení posedlých, které by nikdo jiný zřejmě nebyl schopen vykonat. Dle Twelftreeho Ježíš byl exorcistou a bylo tomu tak primárně kvůli tomu, že jeho jméno bylo často používáno jinými exorcisty a lidé se ho chodili ptát na rady. Jan Křtitel například Ježíšovi oznamuje, že viděli spoustu lidí vyhánět zlé duchy právě ve jménu Ježíše.¹³³ V podobném duchu se používalo i jméno Šalamounovo při vymítání nečistých duchů, o čemž později. Marek se ve svých příbězích o exorcismu snaží ukázat nejen Ježíšovo učení, ale také v zásadě Ježíšovu sílu, která je nedílnou součástí pochopení celé jeho osobnosti.¹³⁴

Ježíš u Marka není exorcistou, ani nadmíru silným exorcistům, nýbrž někým, kdo ostentativně porušuje modus operandi exorcismu, riskuje svůj život, a přesto odchází ze střetnutí s nečistými duchy pokaždé vítězně. Otázka, kterou si měl posluchač či čtenář evangelia položit: tedy, Kdo je Ježíš, je v těchto pasážích patrně zodpovídána negativně: Ježíš NENÍ mocný exorcista, ale někdo úplně jiný.

---

¹³² Kol. autorů, *Magie, zlí duchové, satanské obřady*, s. 30.

¹³³ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 246.

¹³⁴ Tamt., s. 119.

Exorcismus v jiných kulturách a v současnosti

Babylón, Palestina a Egypt

Jako první se zaměřím na exorcismus v Palestině a Babylónu v prvním století našeho letopočtu pro znázornění lokálních zvláštností exorcismu. Budu vycházet z definice exorcismu, kterou ve své knize zmiňuje Twelftree, a to: „*Exorcismus byl pokusem o kontrolu a vyhnání zlých duchů/démona z jejich současného prostředí*“.¹³⁵ Lidé, kteří v Babylónu v té době vymítali demony a zlé duchy, byli kněží se striktně definovaným postupem exorcismu. Podobným způsobem vyháněl zlé duchy i Ježíš, který ale díky své moci dokáže vymítat zlé duchy i na dálku a nepotřebuje se držet rigidně ustanovených postupů.

Exorcismus se v Babylónu od biblického exorcismu v řadě aspektů příliš nelišil, opět byl zlý duch nucen vyjít ven z posedlého. Rozdíl byl však v tom, že kněz vyzýval při exorcismu různá božstva, vždy dle konkrétního případu posedlosti.¹³⁶ Avšak Twelftree ve své knize přináší i příklad exorcismu, resp. přenesení zla na jiný objekt, což je přímou paralelou Ježíšova vyhnání zlého ducha v Gerase. V mém překladu (původní text je k dispozici pouze anglicky): „*Polej vodou vymítaného a vylijte vodu zaklínací; dále přines kadidlo (a) pochodeň, stejně jako voda odtéká pryč z jeho těla, tak odtéká pryč i mor. Tuto vodu vrať do šálku a vylej ji v dalekých končinách, tak zlo bude vyvedeno do těchto končin.*“ mimo tohoto postupu, exorcista nabádá démona, aby byl ve jménu nebe i země vymítán. Následně zlý duch opouští tělo posedlého, protože byl vyhnán.¹³⁷ Zde je vidět rozdíl, kdy Ježíš pouze zjistil jméno nečistého ducha, a to stačilo k jeho vyhnání do prasat, nikoliv pryč do pustiny, jako tomu je v Twelftreeho příkladě.

Ve Svaté zemi se exorcismus prováděl spíše podle egyptských papyrů nežli podle babylónského vzoru. Vymítači kladli velkou péči odlišení posedlosti od nemoci. V této myšlence nás podporuje tzv. *Eberův papyrus*. Jedná se o papyrus plný zaklínadel, ale také plný lékařských předpisů.¹³⁸ Stavby posedlého byly zaměňovány s nemocemi, které však v té době ještě nebyly lékařsky zdokumentovány. Společnost se k nim stavěla jako k posedlosti zlými

---

¹³⁵ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 9.

¹³⁶ Tamt., s. 13-14.

¹³⁷ Tamt., s. 14-15.

¹³⁸ Tamt., s. 17-23.

duchy.¹³⁹ Egypťané, byť pokročilí v lékařských vědách, používali vymítačské postupy například i na bolest hlavy.¹⁴⁰ Vymítání prováděné v Egyptě se rozšířilo do různých zemí, i do Palestiny. Palestinci využívali k exorcismům též astrologii, kterou znali i Babylóňané a Egypťané.¹⁴¹

Rabínská literatura obsahuje podrobné záznamy o palestinském exorcismu. Zde Twelftree zmiňuje rabína Jochanana ben Zakaj, který vymítání popisuje následovně: „*Vezmi kořeny a bylinky a zapal je pod ním (posedlou osobou) a obklop ho vodou, načež duch uprchne.*” Takový exorcismus byl mezi rabíny hojně využíván.¹⁴²

Kumrán, Josef Flavius a Starý Zákon

Na Jordánském území nedaleko Mrtvého moře se nachází kumránské naleziště, kde bylo nalezeno mnoho židovských textů. Esejci, kteří na území pobývali, žili striktně ve shodě s Tórou.¹⁴³ Kromě Tóry byly v Kumránu nalezeny i části *Starého zákona*, využívané při vymítání, konkrétně pak *Žalm 91*, který v souvislosti s exorcismem zmiňuje i Josef Flavius.¹⁴⁴

Josef Flavius byl židovský kněz a mimo jiné to byl též učenec, historik a šířitel židovské víry.¹⁴⁵ Nejznámější z jeho příběhů je o Eleazarovi, kde se Josef snaží ukázat, jak Šalamoun prováděl exorcismus.¹⁴⁶ V osmé knize *Židovské starožitnosti*, píše o Šalamounovi a o Eleazarově exorcismu, kterým Eleazar vyhnal démony z Vespasiana a jeho synů.¹⁴⁷ Proces popisuje následovně: pomocí prstenu, který zmiňoval Šalamoun, chytl démona za nozdry a vytáhl ho ven z člověka. Jakmile člověk padl na zem, odehnal démona pryč se slovy, aby se už nikdy nevracel, přičemž vyslovoval Šalamounovo jméno a říkal Šalamounova zaklínadla.¹⁴⁸ Díky tomuto exorcismu se ukázaly Šalamounovy schopnosti a moudrost. Opět jsou zde patrné podobnosti s Ježíšovým exorcismem, kdy též v *Mk 9* vymítaný padá k zemi či fakt, že Ježíš přikazuje nečistému duchovi, aby vyšel a nevracel se. V Eleazarově exorcismu je Šalamoun postavou dostatečně silnou na to, aby byl pomocí jeho zaklínadel démon vyhnán, stejně jako Ježíš v Novém Zákoně, kde mají nečistí duchové strach už jen z vážnosti a síly Ježíše.

---

¹³⁹ STAROBINSKI, J. *Tři figury posedlosti*, s. 80-81.

¹⁴⁰ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 20-23.

¹⁴¹ Tamt., s. 27-28.

¹⁴² Tamt., s. 72-73.

¹⁴³ SEGERT, S. *Synové světa a synové tmy: Svědectví biblických rukopisů*, s. 50.

¹⁴⁴ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 34.

¹⁴⁵ ČEŠKA, J. *Flavius Iosephus, židovská válka*, s. 7-32.

¹⁴⁶ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 62-63.

¹⁴⁷ FLAVIUS, J. *The Antiquities of the Jews: 8, 47.*

¹⁴⁸ Tamt..

Kumránská komunita také využívala *Knihu jubileí*, o níž se spekulovalo, zda není prací právě esejců. Při podrobnějším zkoumání je ovšem patrné, že není možné, aby *Knihy jubileí* byla kumránská. Kromě esejců, kteří tuto knihu znali, je očividné, že autoři Nového Zákona měli o *Knize jubileí* také určité povědomí.¹⁴⁹ V kumránské společnosti byl exorcismus inspirován vírou. V *Žalmu 91*, je naznačeno, že jakmile člověk věří, nic zlého se mu nemůže stát: „*Kdo v úkrytu Nejvyššího bydlí, přečká noc ve stínu Všemocného. Říkám o Hospodinu: „Mé útočiště, má pevná tvrz je můj Bůh, v nějž doufám.“ Vysvobodí tě z osidla lovce, ze zhoubného moru. Přikryje tě svými perutěmi, pod jeho křídly máš útočiště; pavézou a krytem je ti jeho věrnost.*“¹⁵⁰ Je ovšem nutné zmínit, že esejci k vyhánění zlých duchů využívali kletby, o čemž se píše ve svitku nalezeném v jedenácté kumránské jeskyni.¹⁵¹

Zajímavý je také vztah esejců ke knize *Tóbijáš*, kde opět můžeme vidět prolnutí *Starého zákona* s esejci. Tóbijáš v knize chytí rybu a jeho anděl Azarijáš Tóbijášovi radí, aby si z ryby uchoval žluč, srdce a játra. Ze srdce a jater Tóbijáš udělá dým, který má eventuálně sloužit k exorcismu. Následně se setkáváme s posedlou ženou, kterou sužuje zlý démon, ale netrápí ji. Zabíjí však všechny muže, kteří se k ní pokusili přiblížit o svatební noci. Azarijáš radí, aby Tóbijáš srdce a játra umístil na žhavý popel z kadidla, po čemž má démon komnatu okamžitě opustit. Nabádá Tóbijáše, aby se spolu s ženou (Sárou) modlili a prosili nebeského Pána o milost a vysvobození.¹⁵² Na základě této pasáže můžeme vyvodit, že židé používali určité pomůcky k exorcismu, v tomto případě játra a srdce ryby, což převzali původně od Peršanů.¹⁵³

Skutky apoštolů

V této části bych chtěla nejprve zmínit *Skutky Petrovy*, kde můžeme též nalézt téma exorcismu a „boje“ se Satanem či nečistými duchy a démony. *Skutky Petrovy* byly původně sepsány v řečtině ovšem originál se až na závěrečnou část nedochoval. Latinský překlad též není dochován celý, zhruba třetina původního textu je tak ztracena. Ve ztracené části textu se

---

¹⁴⁹ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 38-39.

¹⁵⁰ *Žalm 91, 1-4*, ČEP.

¹⁵¹ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 34.

¹⁵² *Tóbijáš 6*, ČEP.

¹⁵³ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 37.

zřejmě nachází první utkání mezi Petrem a Šimonem, ke kterému se autor později ve *Skutcích* vrací.¹⁵⁴

Skutky Petrovy jsou novozákonní apokryf, který vypráví příběh o apoštolovi Petrovi a jeho cestě a pobytu v Římě, kde je ukřižován. V knize *Příběhy apoštolů Novozákonní apokryfy II* z období sepsání *Skutků Petrových* se píše o příběhu Egyptské ženy, která se pokouší vzkřísit svého syna pomocí magie a papyrem s návodem na vzkříšení mrtvého. Kněz ženu ovšem zastaví, jelikož nepoužívá čistá kouzla a čisté oběti. Kromě této paralely, ve které bychom mohli nalézt určité aspekty vymítání, se v příběhu setkáme s analogií k příběhu Petra a Šimona který je ale mimo rozsah této práce.¹⁵⁵

V jedenácté kapitole *Skutků Petrových*, je zmíněn exorcismus prováděný Petrem. V davu si všimne člověka, který se napůl směje. Pochopil, že je tento člověk posedlý nejhorším démonem. „*At' jsi kdokoli, ty, který ses smál, ukaž se tady přede všemi okolostojícími.*“ tuto větu pronáší dvakrát, avšak než větu pronáší po druhé dochází k rozpravě mezi nečistým duchem a Petrem. Následně, poté co je věta zopakována, proběhne vymítání a démon opustí tělo člověka.¹⁵⁶ Než však démon tělo opustí, setkáme se opět s typickými symptomy posedlého člověka. Člověk po první výzvě a pokusu o vyhnání démona uteče na dvůr domu poblíž, kde křičí a vrhne se proti zdi. Po krátkém dialogu s Petrem je démon znovu vyzván, aby ve jménu Ježíše Krista opustil tělo mladého muže. Tak se i stane, démon při jeho úniku ještě rozmetá sochu Caesara, která se nacházela na domě, do jehož dvora duch předtím utekl.¹⁵⁷

Můžeme předpokládat, že na nečistého ducha kromě samotného příkazu k opuštění těla zafungoval i fakt, že Petr zmínil Ježíšovo jméno. Díky moci Ježíšova jména Petr nepotřeboval žádné předměty používané k vymítání předepsané Starým Zákonem. Nalezneme zde i určitou shodu s evangeliem, primárně s Lukášovým, ale i Markovým, neboť Petr nabádá nečistého ducha, aby se ukázal všem okolo. Patrný je ale i rozdíl s evangeliem. Nečistý duch je osloven nepřímo (*at' jsi, kdo jsi*). Při vymítání posedlého v Gerase nejdříve Ježíš zjišťuje jméno (Legie), aby mohl nečistého ducha řádně oslovit a o to snáz vyhnat z těla posedlého.

---

¹⁵⁴ *Skutky Petrovy*, In J. A. DUS (ed.), *Příběhy apoštolů Novozákonní apokryfy II*, s. 105-106.

¹⁵⁵ Tamt. s. 108.

¹⁵⁶ Tamt. s. 132.

¹⁵⁷ Tamt.

Důležitou součástí příběhů apoštolů jsou *Skutky Ondřejovy*, které se vznikem datují mezi vládu Hadriana a sepsání *Skutků Pavlových*, tj. ke konci 2. století našeho letopočtu. Autora a místo sepsání původního řeckého textu však neznáme.¹⁵⁸ Zásahu na zachování svědectví o Ondřejových skutcích má zejména Řehoř z Tours, který parafrázoval celý text o *Skutcích Ondřejových*. Vynechal však několik důležitých prvků nebo dokonce celých pasáží, jednou z nich je například i úryvek o vojákově, který odhazuje svou uniformu, kterému se budu věnovat níže.¹⁵⁹ V příběhu s vojákem a uniformou se odehrává Ondřejův exorcismus a jeho promluva s nečistým duchem. Původně se *Skutky Ondřejovy* považovaly za heretické, později se však ukazuje, že by se mohlo jednat o gnostický původ; můžeme zde však najít paralely jak gnosticizmu, tak též například stoicismu nebo platonismu.¹⁶⁰

Ve *skutcích Ondřejových* se setkáváme s mágem, který chce ublížit křesťanské dívce. Tato pasáž se snaží dokázat, že magii se lze naučit, zejména pak v Egyptě.¹⁶¹ I přesto, že mág nemluvil sám pro sebe, dle Ondřeje byl i přesto kouzelník posedlý démonem Semmathem. Mágové byli dříve spojováni s démony. Mělo se za to, že právě ti jim pomáhají kouzlit. Démoni mágům dělali společnost, jedli s nimi, spali s nimi nebo s nimi debatovali.¹⁶² Ondřej vymítal mnoho démonů, například posedlé v Korintu. Tam zbavil démona chlapce, kterého démon posedl v lázních, a zbavil nečistého ducha staršího muže.¹⁶³ Zaměřím se na exorcismus, o kterém píše Twelftree, a to na rozsáhlou promluvu Ondřeje s démonem. Pokusím se na základě *Twelftreeho* a *Ondřejových skutků* tuto pasáž stručně interpretovat.

Setkáváme se s Ondřejem, jakožto exorcistou a démonem, který ovládl jednoho ze čtyř vojáků. Démon si je vědom, že je v přítomnosti apoštola Ondřeje, což ho znepokojí a svalí vojáka na zem. Voják vykazuje projevy epilepsie, jež je v tomto případě chápána jako posedlost.¹⁶⁴ Dlouhý rozhovor mezi Ondřejem a nečistým duchem, předchází samotnému aktu exorcismu. Ondřej vymítal démona z těla mladého vojáka slovy: "*Už je čas, abys vyšel z tohoto mladíka, aby se vyzbrojil pro nebeský palác.*" Nečistý duch tento příkaz přijímá a opouští tělo

---

¹⁵⁸ *Skutky Ondřejovy*, In J. A. DUS (ed.), *Příběhy apoštolů Novozákonní apokryfy II*, s. 239.

¹⁵⁹ Tamt. s. 241.

¹⁶⁰ Tamt. s. 239-240.

¹⁶¹ TSUKANDA S., BREMMER, J. N. *Acts of Andrew*, s. 25.

¹⁶² Tamt., s. 25-26.

¹⁶³ Tamt., s. 26.

¹⁶⁴ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 92.

posedlého. Voják v tu chvíli sundá svou vojenskou uniformu a žádá o *oděv nesmrtelného krále věků*.¹⁶⁵

Skutky Tomášovy jsou na rozdíl od *Skutků Petrových* dochované v řecké i v syrské verzi. Kromě toho byl Tomáš nerozhodný ohledně úkolu, co mu zadal Ježíš, proto byl (Tomáš) prodán do otroctví, aby se dostal do určené země – Indie, díky této zkušenosti je Tomáš zručný, co se týče tesařství a stavitelství.¹⁶⁶ Kniha *Novozákonní Apokryfy II* se zmiňuje o tom, že jsou *Skutky Tomášovy* zasazeny do syrské tradice křesťanství kvůli třem důvodům: pomazání olejem, křest vodou a eucharistie; vzniká zde problém se slovem pečť, kdy toto slovo může znamenat jak přijímání pod obojí, tak pomazání, tuto skutečnost zmiňují, jelikož se k tomuto slovu níže dostaneme.

Skutky Tomášovy, se vykazují podobností s *Markovým evangeliem*. V tomto příběhu krásná žena prosí Tomáše, aby jí zbavil nepřijemností a vyhnal z ní nečistého ducha. Tomáš v exorcismu zprvu pouze poslouchá nečistého ducha. To je dle *Twelftreeho* charakteristická metoda pro Palestinu, ale také pro pohany. Nečistý duch se Tomáše ptá „*Co je ti do nás...*“, což je stejná reakce, se kterou se setkáváme v *Markově*, ale i v *Matoušově evangeliu*.¹⁶⁷

Žena Tomášovi popisuje, že je posedlá již pět let a žádá jej o očištění. Žena vysvětluje, že jednoho dne, když se vracela z lázní, potkala muže, který se choval zvláště. Od té chvíle měla v duši podivný pocit a každou noc ji muž ve snu zneužíval.¹⁶⁸ Jakmile se Tomáš pustil do vymítání, démon se začal vyptávat na podobné otázky, které známe z evangelia – „*Co nám chceš, apoštole Nejvyššího? Co nám chceš, vyslanče toho svatého Syna Božího?*“ Po diskusi s Tomášem démon svolí že ženino tělo opustí. Hrozí jí ale, že jakmile Tomáš odejde, vrátí se do ní. Žena však přijímá pečť *ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého* a následně přijala pod obojí a zlého démona se již nemusela bát.¹⁶⁹

Paralely k exorcismu v Gerase či Gadaře u dalších synoptiků

V této části se zaměřím na exorcismus v Gerase a na jeho paralely v jiných evangeliích, které popisují tento příběh, a u kterých se vyhánění zlého ducha odehrává v Gadaře. Popíšu

---

¹⁶⁵ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 92.

¹⁶⁶ *Skutky Tomášovy*, In J. A. DUS (ed.), *Příběhy apoštolů Novozákonní apokryfy II*, s. 339.

¹⁶⁷ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 95-96.

¹⁶⁸ *Skutky Tomášovy*, In J. A. DUS (ed.), *Příběhy apoštolů Novozákonní apokryfy II*, s. 383.

¹⁶⁹ Tamt.

rozdíly mezi synoptickými evangelii, a důsledně se zaměřím na *Evangelium podle Marka*, a to i z antropologického hlediska. Budu čerpat z *Nového zákona*, Twelftreeho díla, a ze Starobinského studie: *Tři figury posedlosti*.

Interpretaci Gadarského vymítání dle *Evangelia podle Matouše* začnu ve verších Mt 8, 28-34. Na rozdíl od Marka, který příběhu věnoval velkou část svého díla v páté kapitole, zde je příběh zkrácen. Liší se i v tom, že nečistý duch nesděluje své jméno. Ježíš tak obdivuhodně, že i bez jména nečistého ducha, provádí exorcismus. Že se jedná o více duchů nám naznačuje pouze fakt, že z hrobky vycházejí dva lidé, nikoliv jeden, jako je tomu u Marka. V *Matoušově evangeliu* nejsou zmíněny příznaky posedlosti. Víme jen, že lidé se bojí těmito cestami chodit, jelikož jsou zde dva lidé, kteří jsou nebezpeční. Matouš zmiňuje, že oba vyšli z hrobů, které jsou chápány jako nebezpečná a nečistá místa, a proto se tam zdržovali primárně nečistí duchové. Exorcismus iniciuje sám nečistý duch, jelikož jediná věta, kterou zde Ježíš pronese je „*Jděte!*“, když dovoluje nečistým duchům, aby vstoupili do prasat.¹⁷⁰

V *Evangelii podle Lukáše* se setkáváme s Gerasou, nikoliv Gadarou, jako je tomu u Matouše. Mezi *Lukášovým* a *Markovým evangeliem* není tolik rozdílů jako mezi Markem a Matoušem. Příběh se v zásadě odehrává velice podobně jako u Marka. Ježíš připlouvá a zjišťuje jméno nečistého ducha, které mu je oznámeno i vysvětleno, proč se jmenuje zrovna *Legie* – „*protože do něho vešlo mnoho zlých duchů.*“ Nečistí duchové pak prosí Ježíše o vyhnání do vepřů, nikoliv do temnoty, a tak se i stane. Vyvíjí se tu příběh i po samotném aktu exorcismu, na rozdíl od *Matoušova evangelia*, kde je celý exorcismus proveden velice rychle a stručně.¹⁷¹

Markovo evangelium je podrobně interpretováno výše, zaměřím se proto na popis komplexních okolností příběhu vymítání. Marek popisuje okolnosti posedlosti, několikrát zmiňuje, že posedlý vychází z hrobů nebo také, že se ho snažili spoutat řetězy, které vždy rozedral. John Craghan, kterého ve své knize zmiňuje Starobinski, má za to, že tento posedlý člověk, jenž obývá hroby, je ilustrací *Žalmy 68, 7* anebo *Iziáše 65, 4* (*lid, který „obývá hroby“*).¹⁷² Dle Twelftreeho se ovšem jedná o příběh o dvou částech. První částí je samotný exorcismus a druhá část je příběh o tom, jak se prasata vrhla z útesu do vody.¹⁷³

---

¹⁷⁰ *Evangelium podle Matouše*, ČEP.

¹⁷¹ *Lukášovo evangelium*, ČEP.

¹⁷² STAROBINSKI, J. *Tři figury posedlosti*, s. 48.

¹⁷³ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 95-96.

Po vyhnání nečistého ducha jsme zde svědky radikální změny. Původně nahý, křičící člověk, který se snažil o ukamenování sebe sama, který žil mezi hroby, je nyní čistý a oblečený muž, který mluví normálně a prosí Ježíše, aby ho vzal s sebou, což Ježíš odmítá. Jak píše Starobinski: to, že původně posedlý člověk nabyl opět svého jazyka a mohl mluvit, je zásadní, pro plnění Ježíšova příkazu. Ten mu je oznámen poté, co Ježíš odmítne jeho společnost. Pováží mu, ať raději roznese zprávu o své zkušenosti, o tom, co se mu stalo a jak se nečistého ducha zbavil. Dle Ježíše je toto přínosnější, než kdyby muž Ježíše následoval.¹⁷⁴ Muž je sice zdravý, ale jeho minulost ho bude provázet napořád. Všichni si budou pamatovat, že bydlel mezi hroby a byl posedlý zlým nečistým duchem.¹⁷⁵ Ježíš v *Markově evangeliu* nechce být poznán. Muž, posedlý Legií Ježíše poznává, zatímco pohané se ho bojí a prosí ho, aby odešel.

Posedlost démonem se projevovala podobně jako dnešní epilepsie schizofrenie nebo atetózy. Jak ovšem říká Starobinski, záleží též na kultuře a interpretaci daného jevu. V prvním století našeho letopočtu jsou křik, křeče, násilí či rozrušení známkou posedlosti démonem či zlým duchem, nikoliv epilepsií či schizofrenií Starobinsky připisuje častý výskyt nečistých duchů v tomto období právě kvůli nesprávné diagnóze.¹⁷⁶ V Řecku pátého století před naším letopočtem, Hippokrates nedával nemocím nadpřirozený ráz. Anomální symptomy přisuzoval například své teorii temperamentu, tedy dysbalancí tekutin v lidském těle definující temperament.

Vyhnání nečistých duchů do prasat dle Marka může být paralelou k babylónskému exorcismu, kdy mág vyhnal démona do vody, kterou lze, podobně jako prasata, snadno zlikvidovat.¹⁷⁷ Matouš vtělení do prasat po exorcismu ve svém evangeliu vynechal, Lukáš jej pak značně odlehčil.

Exorcismus v současnosti

Jedním z nejznámějších případů vymítání je exorcismus německé dívky Anneliese Michel z roku 1975, který rozeberu v této části práce. Stručně popíšu i příběhu exorcismu osmiletého chlapce z Millwaukee, který byl v důsledku vymítání usmrčen. K případu Anneliese

---

¹⁷⁴ STAROBINSKI, J. *Tři figury posedlosti*, s. 68.

¹⁷⁵ Tamt., s. 68-69.

¹⁷⁶ STAROBINSKI, J. *Tři figury posedlosti*, s. 79.

¹⁷⁷ TWELFTREE, G. H. *Jesus the exorcist: A history of religion study*, s. 150.

Michel existuje anglickojazyčná literatura, ze které budu vycházet. V případě osmiletého chlapce vycházím z primárních zdrojů, zejména z novinových článků z doby, kdy se incident udál, tedy z let 2003-2006, ale hlavně ze soudního zápisu z vyšetřování kněze Raye Anthonyho Hamphilla, obviněného roku 2006 z vraždy chlapce.

Exorcismus současnosti se od Kristových dob značně vyvinul a dnes již nejsou užívána zaklínadla ani rituální pomůcky. Zachovány však jsou modlitby. Wilkinson exorcismus popisuje slovy: „*Je to rituál, při němž se používá modlitba, aby zahнала d'ábly, démony či zlé satanské duchy od osoby nebo z místa.*“ Celý exorcismus může být buď jednoduchého rázu, kdy k vymítání stačí pouze modlitba, anebo složitější, obsahující více kroků a jedná se tak o dramatický rituál.¹⁷⁸

Anneliese Michel

Anneliese Michel byla nejstarším ze čtyř dětí rodiny Michelových. Její otec byl válečný veterán, který bojoval ve druhé světové válce, což v něm zanechalo post-traumatickou stresovou poruchu (PTSD). Matka byla panovačnou osobností s autoritářskými sklony, což se projevovalo ve vedení života všech svých dětí. Sociální vývoj dětí byl matkou silně potlačován.¹⁷⁹ Anneliese dle všeho trpěla epilepsií, což však matka před lékaři i veřejností tajila. Dceru v posledních měsících jejího života uzavírala v bytě ze strachu z odsouzení společností za nemoc dcery.¹⁸⁰

První záchvat utrpěla Anneliese okolo šestnáctého roku života. Ve škole zkolabovala a následující noc následovala paralýza, jako kdyby na ní působila jakási síla, nemohla ani promluvit, dokonce se i pomočila, poté následovala roční remise. V srpnu 1969 však přišel relaps, po němž následovalo neurologické vyšetření.¹⁸¹

Matka trvala na mlčenlivosti Anneliese a stavy se rodině podařilo držet v tajnosti. Diagnostická šetření však vyšla negativní.¹⁸² Navzdory negativní diagnóze epilepsie byly Anneliese neurology předepsány antikonvulziva, tedy léky právě na nepotvrzenou diagnózu –

---

¹⁷⁸ WILKINSON, Tracy. Vatikánští exorcisté: vymítání ďábla v 21. století, s. 19-20.

¹⁷⁹ LAYCOCK, J. P. *Spirit Possession around the World: Possession, Communion, and Demon Expulsion across Cultures*, s. 233-234.

¹⁸⁰ Tamt.

¹⁸¹ GOODMAN, F.D. *The exorcism of Anneliese Michel*, s. 14.

¹⁸² Tamt., s. 14-15.

epilepsii, post mortem autopsie epilepsii sice diagnostikovala, ale antikonvulzivní medikace nebyla efektivní, proto se rodina Michelových rozhodla obrátit na církev.¹⁸³

Ještě předtím byla Anneliese umístěna do sanatoria v Bavorsku, kde se jí projevila katalepsie a respiratorní obtíže.¹⁸⁴ V roce 1975 byl povolen menší exorcismus Anneliese, který prováděli Ernst Alt a Arnold Renz. Během aktu dívka křičela, házela věcmi po domě a konzumovala věci, které nejsou určené ke konzumaci. Podstoupila celkem šedesát sedm exorcismů, které odhalily, že dívka je posedlá Luciferem, Jidášem Iškariotským, císařem Nerem, Kainem z Genesis, Adolfem Hitlerem a Valentinem Fleischmannem (Fleischmann byl kněz z šestnáctého století, o kterém Alt mluvil s Anneliesinou matkou Annou, tudíž je možné, že toto jméno dívka zaslechla) a mnoha dalšími.¹⁸⁵

Na následky tak velkého množství exorcismů Anneliese Michel v roce 1976 zemřela. Zůstává otázkou, zda Anneliese byla opravdu posedlá. Dnešní medicína naznačuje, že Anneliese trpěla epilepsií spojenou s psychózami. Dalším faktorem je kompetence exorcisty. Ten by měl být mentálně stabilní, seniorní a vzdělaný. Ernst Alt, který prováděl exorcismus Anneliese, byl mladý, nezkušený a dle spekulací trpěl schizofrenií.¹⁸⁶ Audiozáznamy a fotografie exorcismu Anneliese Michel však vypovídají o legitimitě exorcismu. Dívka totiž na kněze hovoří nerozluštitelným jazykem, což je jeden z příznaků posedlosti.

Navzdory pokrokům v medicíně je exorcismus praktikován i dnes. Osmiletý Terrence Cottrell trpěl autismem. Kněz Ray Anthony Hamphill přesvědčil Terrencovu matku, že je chlapec posedlý a že jej dokáže očistit exorcismem. Sled událostí ovšem vedl k tragédii.¹⁸⁷ Exorcismus probíhal násilným způsobem, a když se chlapec snažil vyprostit z držení své matky a kněze, dusil pod náporem Hamphillova těla. Tento případ názorně ukazuje následky neoborného a násilného vymítání, které neprobíhá dle postupu definovaného například *Markovým evangeliem*. Nezaznamenáváme zde promluvu k nečistému duchu, užití Ježíšova jména, ani výzvu k odstoupení z těla posedlého.

---

¹⁸³ LAYCOCK, J. P. *Spirit Possession around the World: Possession, Communion, and Demon Expulsion across Cultures*, s. 234-235.

¹⁸⁴ GOODMAN, F.D. *The exorcism of Anneliese Michel*, s. 17.

¹⁸⁵ LAYCOCK, J. P. *Spirit Possession around the World: Possession, Communion, and Demon Expulsion across Cultures*, s. 234-235.

¹⁸⁶ Tamt.

¹⁸⁷ Hamphill v. State, 2006 WI App. 185 (Wis. Ct. App. 2006).

U případu Anneliese Michel jsou zjevné snahy matky vyhledat lékařskou pomoc dříve než duchovní. Anneliese nezemřela na přímý následek neodborného exorcismu, nýbrž na celkové vyčerpání organismu způsobené dehydratací, malnutricí a pneumonií. Epilepsie byla zjištěna post mortem examinací.¹⁸⁸

---

¹⁸⁸ LAYCOCK, J. P. *Spirit Possession around the World: Possession, Communion, and Demon Expulsion across Cultures*, s. 235.

Závěr

Vyhánění zlých duchů v Bibli je postaveno primárně na víře, co se týče evangelií, zde je více než záměrem ukázat sílu Ježíše a toho jaké skutky je schopen udělat, i když reálně možné nejsou. Nacházíme zde tedy exorcismus v synagoze, kde je posedlý schopen jít do synagogy a Ježíš, aniž by věděl jméno nečistého ducha, ho úspěšně z posedlého vyhání. Další případ je vyhnání Gerasenského démona, na který zaměřuji tuto bakalářskou práci. Tento exorcismus je, co se týče jakýchsi konvencí, proveden v zásadě jako jediný řádně, Ježíš zjišťuje jméno nečistého ducha, v našem případě nečistých duchů a následně je vyhání do prasat. Stále tu ovšem existuje fakt, že nečistí duchové oslovili Ježíše celým jeho jménem dříve, než Ježíš jméno nečistých duchů (démonů) zjistil. Jak již víme, exorcista zjišťuje jméno démona, aby nad ním získal moc, když je tomu naopak, exorcista je ve značném nebezpečí. Ježíš i přesto opět zvládá vyhnat nečisté duchy jménem Legie pryč z posedlého. Další exorcismus, který Ježíš provádí, je exorcismus na dálku. Zde Ježíš na dálku dokáže vyhnat zlé duchy z posedlé dívky, aniž by s dívkou byl v kontaktu nebo znal jméno nečistého ducha či duchů. Posledním příkladem, se kterým se setkáváme v *Evangeliiu podle Marka*, je vyhnání němého a hluchého zlého ducha. Zde je pro nás opět fascinující, jak je možné, že Ježíš dokázal vyhnat němého, ale hlavně hluchého ducha, když ho nečistý duch nemohl slyšet při jeho přikázání o opuštění těla posedlého. I přesto Ježíš v tomto příběhu opět uspěl a zbavil chlapce nečistého ducha.

Podobně se prováděl exorcismus v Babylónu, zde si Babylóňané vzali inspiraci od Egyptanů z jejich papyrů, nebyli však jediní, z těchto zdrojů si zřejmě vzali inspiraci i židé, co se týče provádění exorcismů nakázáním o vyjití z posedlého, jak již úkon známe z *Markova Evangelia*. Egyptský exorcismus spočíval ve vymítání dle daných pravidel a kroků, avšak používal se i při běžných neduhách jako například při bolesti hlavy, Ježíš tyto kroky sem tam ve svých exorcismech dodržoval nebo se o to snažil, primárně v Gerase, kde zjistil jméno nečistého ducha a použil ho následně k jeho vyhnání, tento akt u jiných exorcismů neproběhl. Je to v zásadě logické, jelikož je zapotřebí ukázat, jak význačný Ježíš byl.

Na podobném principu jsou postaveny i exorcismy ve *Starém zákoně* a ve *Skutcích apoštolů*. Opět se setkáváme s důrazem na víru a je zde několikrát připomenuto, že jakmile bude aktér daného příběhu věřit, Hospodin se k němu nikdy neobráti zády a bude vždy pod Jeho ochranou.

Rozdílnou situaci nacházíme v knize *Tobijáš*, kdy Tobijášovi Azariáš radí, aby si nechal zbytky ryby a následně je použil na vymítání zlého ducha z ženy, se kterou se nikdy před tím žádnému muži nepoštěstilo přežít svatební noc – jakmile se k ní někdo z mužů přiblížil, nečistý duch ho zabil, díky Azariášovi a jeho radě, aby si Tobijáš nechal vnitřnosti ryb a následně je využil k vyhnání nečistého ducha z ženy, se to zdařilo. Tímto se dostáváme k exorcismu, při kterém se využívaly fyzické věci.

V současnosti se styl provádění exorcismů změnil, je tomu zřejmě primárně kvůli bouřlivému novověkému rozvoji medicíny. Posedlost zlými duchy dříve byla zaměňována s nemocemi, které my nyní máme prozkoumané více dopodrobna, proto se z exorcismů stává spíše jakési okrajové téma, které v zásadě společnost rozděluje na dva tábory, které exorcismu spíše nevěří a příznaky, které posedlý vykazuje, přičítají spíše psychiatrickým a psychologickým anamnézám, pak jsou tu naopak lidé, kteří exorcismus provádějí do dnešních dnů a jsme schopni dohledat vesměs tragické příběhy o nezdařených exorcismech z posledních let, příčinou jejich nezdaru je patrně to, že dochází k záměně mezi duševní nemocí, kdy provádění exorcismu v zásadě ztrácí smysl, a skutečnou posedlostí. Také v mnoha exorcismech zřejmě není dodržován řád a daná osnova, jako tomu bylo dříve, kdy lidé měli zosnované dané pokyny a těch se i drželi. Jak jsem zmiňovala v případě Anneliese Michel, zde kněz, jenž se ujal exorcismu Anneliese nebyl dostatečně vyspělý, a dokonce sám zřejmě trpěl psychickou nemocí, proto nebyl zrovna vhodným exorcistou a je možné, že právě proto byl exorcismus neúspěšný. Je možné, že kdyby se dodržela osnova kroků ze starověkých exorcismů vše mohlo dopadnout jinak, stejně tak u chlapce s autismem, byl-li by opravdu posedlý.

Závěrem bych chtěla poukázat na to že, se všechny příběhy ve finále navzájem prolínají a postupně se proces exorcismu mění a vyvíjí, jedinou odchylku, kterou nalezneme, je právě ta v Bibli, kde je toto záměrem, aby lidé věřili v zázraky a věděli, že jakmile se ocitnou v nebezpečí, mohou se na Boha obrátit, to je vidět primárně ve *Starém zákoně* (viz výše). Také bylo důležité nějakým způsobem vyjádřit, jak vlivná a význačná osoba Ježíš byl, což nám příběhy exorcismů, které provádí, zaručeně ukazují.

Nejvýznamnější shodou v exorcismu je zřejmě primárně potřeba vědět jméno nečistých duchů a démonů a následně příkázání, aby opustili tělo a případně nabídka jiného místa, předmětu či zvířete, kam by se démon či nečistý duch přesunul. Místo může být daleko a předmět se může například rozbít, čímž by se lidé nečistých duchů zbavili. V našem případě se

nečistí duchové přesunuli do prasat, které se následně vrhli z útesu do moře a tím zahubili zlé duchy jménem Legie. Proces exorcismu v současnosti je odlišný už jen z hlediska, že je třeba vymítání v mnoha případech provádět víckrát, Anneliese Michel zažila šedesát sedm exorcismů. V Bibli i ve starých spisech se běžně nesetkáváme s tím, že by exorcismus na poprvé nevyšel, dalo by se spekulovat o tom, zda tomu tak bylo v našem případě u Legie, ovšem to již zmiňuji výše, je možné si tento příběh vykládat tak, že Ježíš dělal exorcismus dvakrát anebo jako jakýsi úvod k následujícímu exorcismu, kdy Ježíš již zná jméno nečistých duchů.

Použitá literatura

Primární literatura

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 23. (14. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-80-7545-052-4.

JOSEF FLAVIUS. *Židovská válka.* Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0118-5.

JOSEF FLAVIUS. *The Antiquities of the Jews.* Auckland: Floating press, 2008. ISBN 978-1-77667-723-8.

Sekundární literatura

BARTOŇ, J. *Století moderního českého biblického překladu (1909-2009).* *Listy filologické = Folia philologica*, č. 1-2 (2010): 53-77.

COLLINS, ADELA YARBRO. *Mark: a commentary.* Minneapolis: Fortress Press, 2007. ISBN 9780800660789.

DONAHUE, JOHN R., HARRINGTON, DANIEL J. *Evangelium podle Marka.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 8071929158.

GOODMAN, F.D. *The exorcism of Anneliese Michel,* Wipf and Stock Publishers, Eugene, Oregon 2005, ISBN 1-59752-432-8.

GORMAN, M.J. *Elements of biblical exegesis: a basic guide for students and ministers,* Praha: Hendrickson Publishers, 2001. ISBN 9781493427079.

GRIFFITH-JONES, R. *The Catholic Biblical Quarterly*, Vol. 75 (2013), 146-148.

GUNDRY, ROBERT H. *Mark: a commentary on his apology for the cross.* Grand Rapids, Mich.: Wm. B. Eerdmans, 2001. ISBN 0802847900.

HELLER, JAN. *Bůh sestupující.* 1. vyd. vyd. Praha: Kalich, 1994. ISBN 80-7017-780-2.

HOLMAN, C. H.; HARMON, W. *A Handbook to Literature,* Macmillan, 1986. ISBN 0205024017.

KOL. AUTORŮ. *Magie, zlí duchové, satanské obřady.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-094-0.

- LAYCOCK, J. P. *Spirit Possession around the World: Possession, Communion, and Demon Expulsion across Cultures*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2015. ISBN 9781610695893.
- MARCUS, JOEL. *Mark 1-8: a new translation with introduction and commentary*. New Haven, Conn., London: Yale University Press, 2007. ISBN 9780300139792.
- POKORNÝ, PETR. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016. ISBN 9788075450074.
- POKORNÝ, PETR, HECKEL, ULRICH. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 9788074291869.
- SCHNEEMELCHER, W., WILSON, M. R. *New Testament Apocrypha: Writings relating to the Apostles; Apocalypses and related subjects*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2003. ISBN 0-664-22722-8.
- STAROBINSKI, J. *Tři figury posedlosti*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2268-2.
- STEIN, R. H., *Mark*. USA: Baker Academic, 2008. ISBN 978-0-8010-2682-9.
- TELFORD, W. R. Mark 1-8. A New Translation with Introduction and Commentary by Joel Marcus. In *The Journal of Theological Studies*. 53.1 (2002): 191–196.
- TSUKANDA S., BREMMER, J. N. *Acts of Andrew*. Leuven: Uitgeverij Peeters, Bondgenotenlaan, 2000. ISBN 90-429-823-8.
- TWELFTREE, GRAHAM H. *Jesus the exorcist: a history of religious study (PhD thesis)*.
- WITHERINGTON III., B. *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*. Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing company. ISBN 0-8028-4503-7.